

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví (B7201)

Bakalářská práce

Sofya Garmash

**Bariéry při využívání knihovnických služeb migranty z Běloruska, Ruska a
Ukrajiny**

**The barriers to the use of library services by migrants from Belarus, Russia and
Ukraine**

Vedoucí bakalářské práce: Bc. Kateřina Nekolová, M.A.

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Podpis studenta

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat:

- vedoucí mé bakalářské práce Bc. Kateřině Nekolové, M.A. za její trpělivost, entusiasmus a rady;
- panu Polesnému (vedoucí MKP Lužiny) a paní Vejrové (vedoucí MKP Opatov) za spolupráci a všem respondentům, kteří se mého výzkumu zúčastnili;
- paní doktorce PhDr. Evě Bratkové, Ph.D. za její konzultaci ohledně citačních norem;
- mé rodině a přátelům za jejich nekonečnou víru a podporu.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou bariér, které se vyskytují při komunikaci mezi migrantem původem z Ruska, Ukrajiny nebo Běloruska a českým knihovníkem. První kapitola představuje sebou teoretický úvod do interkulturní komunikace; jsou rozepsané takové pojmy, jako kultura, národnostní menšina, asimilace atd. V druhé kapitole jsou podrobně rozebrané bariéry (jazykové a psychologické), které mohou ovlivnit komunikace z obou stran. Třetí kapitola je věnovaná cizincům, jejich typologii (migrant, uprchlík, azylant) a typům pobytu, které migranti mohou získat na území České republiky. Také jsou zde stručně charakterizováni Ukrajinci, Rusové a Bělorusové, kteří přijíždí do tohoto státu (důvody k migraci, počet migrantů v Česku atd.). Čtvrtá kapitola je praktická a popisuje jak situaci v Městské knihovně v Praze, tak i výzkumy – včetně jejich přípravy, metodologie, průběhu a výsledků –, které byly mnou provedené na dvou pobočkách této knihovny. Výzkumy se zúčastnily jak knihovnici, tak i migranti; jsou představené názory obou skupin respondentů. Na závěr jsou zhodnocené výsledky výzkumů a jsou dané doporučení, jak by mohli být analyzované bariéry překonané.

Klíčová slova: interkulturní komunikace, migranti, knihovny, Městská knihovna v Praze, Bělorusové, Rusové, Ukrajinci, bariéry

Abstract

The bachelor thesis deals with barrier problems, which appear in communication between migrant, who could be Russian, Ukrainian or Belarusian, and Czech librarian. The first chapter devoted to theoretical introduction in intercultural communication; describes such terms as culture, national minority, assimilation and others. The second chapter devoted to detailed analysis of barriers (language, psychological), which can influence on communication of both sides. The third chapter focuses to foreigners (their types: migrant, refugee, asylum seeker) and on the types of residence, that migrants can obtain in the Czech Republic. There is also briefly describes the Ukrainians, Russians and Belarusians (reasons for migration, the number of migrants in the Czech Republic and so on.). The fourth chapter is practical and describes how is the situation in the Municipal Library in Prague, as well as research - including their preparation, methodology, process and results - which were analyzed by me in the two branches of this library. Both librarians and migrants took part in this research; and opinions of both groups are presented. . Conclusion devoted to an assessment of the results of research and recommendations how described barriers can be overcome.

Keywords: intercultural communication, migrants, libraries, Municipal Library in Prague, Belarusians, Russians, Ukrainians, barriers

Identifikační záznam

GARMASH, Sofya. *Bariéry při využívání knihovnických služeb migranty z Běloruska, Ruska a Ukrajiny*. Praha, 2016. 55 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Bc. Kateřina Nekolová.

Obsah

Použité zkratky.....	8
Předmluva.....	9
Úvod.....	11
1. Terminologický úvod do interkulturní komunikace.....	13
1.1 Interkulturní komunikace a kultura.....	13
1.2 Etnikum, národ a národnostní menšiny.....	14
1.3 Život spolu: adaptace versus multikulturalismus.....	14
2. „Prosím?“. Bariéry, které se vyskytují při interkulturní komunikaci.....	17
2.1 Jazyk a neverbální komunikace.....	17
2.2 Psychologické bariéry (u přijímací strany).....	22
2.2.1 Postoj k migrantům jak svérázná psychologická bariéra.....	22
2.2.2 Předstudek a stereotyp.....	23
2.2.3 Xenofobie, rasismus a diskriminace.....	24
2.2.4 Tolerance.....	25
2.3 Psychologické bariéry (ze strany migrantů).....	27
2.3.1 Vidění knihovny rusky mluvícím migrantem jako druh bariéry.....	28
3. Rusky mluvící migranti v České republice.....	30
3.1 Cizinec nebo migrant? Vymezení pojmů.....	30
3.2 „Cíl – Česká republika“. Typy pobytů a víz.....	31
3.3 Ukrajinci.....	32
3.4 Rusové.....	34
3.5 Bělorusové.....	37
4 Knihovna a rusky mluvící migranti: pohled z obou stran na interkulturní komunikaci a možné bariéry.....	39

4.1	Přehled situace v Městské knihovně v Praze	39
4.2	Výzkum mezi knihovníky na pobočkách Lužiny a Opatov	40
4.2.1	Metodologie	41
4.2.2	Rozhovory s knihovníky.....	43
4.3	Výzkum mezi migranty	46
4.3.1	Metodologie	46
4.3.2	Rozhovory s migranty	47
4.4	Shrnutí kapitoly a interpretace výsledků	48
	Závěr	49
	Seznam použité literatury	50
	Seznam tabulek	53
	Seznam obrázků	53
	Seznam grafů	53

Použité zkratky

CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČSÚ	Český statistický úřad
ČVUT	České vysoké učení technické v Praze
MKC	Multikulturní centrum Prahy
MKP	Městská knihovna v Praze
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
NTK	Národní technická knihovna

Předmluva

Tato bakalářská práce se zabývá zkoumáním bariér, které se objevují během využívání knihovnických služeb migranty z Běloruska, Ruska a Ukrajiny a ovlivňují komunikaci mezi knihovníkem a ruský mluvícím návštěvníkem, a to z obou stran. Věnuji se tomuto tématu, protože sama pocházím z Běloruska a mohu být považována za potenciálního migranta. Lze tedy říci, že se nacházím ve výhradní situaci: jako cizinka se občas setkávám s určitými problémy během návštěv různých informačních a veřejných institucí a mám za sebou některé specifické zkušenosti; avšak jako studentka Ústavu informačních studií a knihovnictví chápu i knihovníky, kteří mají v podstatě stejné bariéry, jako i přicházející migranti či cizinci¹. Mám jedinečnou možnost prozkoumat danou problematiku, což bych chtěla využít pro analýzu stávající situace, zmapování existujících bariér a nabídnutí možného řešení problému.

Vzhledem ke specifčnosti tématu mé bakalářské práce, jsem se pro přehled neustále se měnící situace v ČR snažila používat především česko jazyčné prameny; všechny publikace jsou vydané po roce 2005.

Nezbytným pramenem pro napsání celé práce je „*Interkulturní psychologie*“ Jana Průchy (2010b), ve které jsou prozkoumané jak samotné bariéry, tak i jejich vyskytování v českém prostředí. Publikace „*Postoje k migrantům*“ od Yany Leontiyevy a Martina Vávry obsahuje zajímavé a pro nás důležité údaje o migraci v ČR (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009). Daniela Richterová (2005) ve svém článku na stránkách časopisu „Ikar“ popisuje výzkum, který ve knihovnách uskutečnil MKC, a jehož výsledky; i když se jedná o článek z roku 2005, jsou stále zajímavé i dnes.

V posledních letech se zabývají problematikou komunikačních bariér a interkulturní komunikace v České republice i vysokoškolští studenti. Například Ria Hörnerová (2010) podrobně zkoumá multikulturní problematiku jak v zahraničí, tak i v ČR; věnuje pozornost i jedné pobočce Městské knihovny v Praze (dále - MKP). Přínosnou byla i práce od Veroniky Pavlíkové (2014), která mimo jiné popsala běloruskou, ruskou a ukrajinskou menšinu na území ČR.

Z cizojazyčných publikací jsem se snažila používat pouze ty, které se zaměřovaly spíše na obecnou problematiku migrantů v knihovnách, bez popisů konkrétních příkladů v jednotlivých městech (knihovnách). Z tohoto pohledu je zajímavá například publikace „*Use*

---

¹ Vymezení těchto pojmů bude vyloženo v kapitole 3, avšak už teď je možné říct, že preferovaným termínem je „migrant“.

of Public Libraries by Immigrants“ od Susan K. Burke (2008). Za výjimečné případy lze považovat publikace v ruštině, které mě zaujaly svým postojem k migrantům v Rusku a Bělorusku. Nezbytným dílem pro moji práci je „*Adaptacija migrantov: rol' biblioteki: metodičeskije rekomendacii ot specialistov-praktikov*“² od Andreje Petroviče Kaškarova (KAŠKAROV, 2014), který popisuje především situaci v Petrohradu, ale zároveň analyzuje i celé Rusko.

Struktura textu byla podstatně změněna v porovnání s tím, co se předpokládalo na začátku. Teď práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole jsou vysvětlené a vymezené základní pojmy, patřící do problematiky interkulturní komunikace. Druhá kapitola se týká bariér, které se mohou vyskytovat během interakce mezi rusky mluvícím migrantem a místním knihovníkem; jde o bariéry jazykové a psychologické. V třetí kapitole pojednávám o cizincích a jejich typologie (migrant, uprchlík, azylant) a o typech pobytu, které migranti v Česku získávají. Následně je dán popis migrantů z Ukrajiny, Ruska a Běloruska (včetně statistických údajů, příčin migrace aj.). Čtvrtá kapitola je praktické zaměřená; je věnovaná popisu situace v Městské knihovně v Praze a výzkumům, které byly mnou tam uskutečněné. Na závěr jsou dané některé doporučení, které by mohly pomoci změnit stávající situaci, překonat bariéry.

Celkem má bakalářská práce 83.137 znaků (s mezery). Použité zdroje jsou citované dle ISO 690:2010. Literatura v seznamu na konci práce je uspořádaná jmenně abecedně; pokud je příjmení autora a rok vydání stejný u několika publikací, rozlišují se podle malých liter abecedy. Byl použit Harvardský styl citování (odkaz ve formě uvedení příjmení autoru, roku vydání a podle potřeby – i čísla citovaných stránek do kulatých závorek).

---

² Zde a nadále je udělaná transkripce z azbuky do češtiny podle Pravidel českého pravopisu (2013).

Úvod

V dnešní době je problém adaptace a integrace migrantů do pro ně nové společnosti aktuálnější než kdykoli dříve. Úroveň migrace do Evropy se neustále zvyšuje kvůli válkám a těžké ekonomické situaci v mnoha státech mimo Evropskou unii a v perspektivě bude jen narůstat. Hlavním úkolem přijímacích stran je zabezpečení podmínek, při kterých migranti nebudou vytvářet uzavřené skupiny, ale začnou se stávat členy společnosti, kteří chápají zvyky a zákony toho státu, jež je přijímá.

S tím může pomoci knihovna. Je to jedno z míst, kde migrant dostane úkryt, pomoc a možnost učit se zdejší jazyk či získat jiné potřebné znalosti pro nový život. Tím pádem knihovna může výrazně přispět k integraci migrantů do nové společnosti.

Avšak zde se objevuje problém spojený s bariérami (psychologickými, jazykovými atd.), které může mít jak migrant, tak i občan tohoto státu. Kromě toho, právě v případě migrantů, kteří ovládají ruštinu³, je situace komplikovanější.

Konkrétně v České republice, která také, jako i ostatní státy Evropské unie přijímá azylyanty a kam míří migranti, probíhá adaptace migrantů slovanského původu snadněji v porovnání s migranty arabského či asijského původu, což je důsledkem blízkosti jazyků a kulturních zvyků. Avšak rusky mluvící migranti se nacházejí v zvláštní situaci nejen kvůli výše zmíněným bariérám, ale i kvůli některým epizodám českých dějin. Na podobný stav věcí mají kromě toho vliv i současné dějiny světové politiky. To všechno přispívá ke vzniku stereotypů, specifického postoje nebo dokonce i k rozvoji diskriminace a xenofobie ve vztahu k migrantům⁴, a dohromady mohou všechny tyto jevy výrazně ovlivnit komunikaci mezi cizincem a místním obyvatelem, například knihovníkem.

Mým cílem je vyslechnout a ukázat obě strany, které podobnou komunikaci zažili. Co se domnívají samotní migranti (nebo ti, kdo se zde plánují usadit na několik let) o knihovnách a jejich službách, proč je (ne)navštěvují a zda mají potíže s komunikací, už bylo popsáno v několika různých pracích; moje nebude výjimkou. Ale na názor knihovníků se má práce ptát možná poprvé. Zajímalo mě, jaký mají vztah k migrantům (zejména z Ukrajiny a Ruska) a jak to ovlivňuje (nebo ne) jejich každodenní práci, pokud migranti tuto knihovnu navštěvují.

---

³ I když k rusky mluvícím migrantům je možné začlenit také migranty původem například z Kazachstánu, rozhodla jsem se omezit téma na Bělorusy, Rusy a Ukrajince. Všechny tři skupiny jsou uznané jako národnostní menšiny, mají shodnou mentalitu, geografickou polohu a mluví rusky (na Ukrajině situace není tak jednoznačná, ruština tam nemá oficiální status a míra používání tohoto jazyka často záleží na geografických a politických faktorech).

⁴ Tyto termíny a souvislosti mezi nimi budou rozebrány v kapitole č. 2.

Doufám, že se mi povedlo zmapovat a představit v neutrálním, objektivním světle dnešní situaci, i když pouze na příkladech dvou poboček Městské knihovny v Praze - Lužiny a Opatov. Možná to poslouží jak inspirace pro další podrobnější výzkumy v této oblasti.

1. Terminologický úvod do interkulturní komunikace

I když hlavní část této práce spočívá v popsání vyskytujících se bariér, ve výzkumech na pobočkách MKP a prezentaci následných výsledků, nemůžeme se obejít bez minimálního teoretického úvodu do oblasti interkulturní komunikace. Termíny popsané v této kapitole budou hojně používány v mé bakalářské práci a je nutné je už na začátku pečlivě a přesně vymezit, neboť některé pojmy se navzájem kryjí nebo mají vícero výkladů.

1.1 Interkulturní komunikace a kultura

„Interkulturní komunikace (intercultural communication) je termín, označující procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství“ (PRŮCHA, 2010a, s. 16). Jako synonymum jsou používány také „mezikulturní komunikace“ a „komunikace mezi kulturami“, v anglické literatuře je možné potkat "cross-cultural communication" nebo "multikultural communication". Příkladem interkulturní komunikace může sloužit i situace, která bude proanalyzovaná v této bakalářské práci – interakce mezi ruským mluvčím návštěvníkem a česky mluvčím knihovníkem.

Co se týče **kultury**, podle Průchy (2010b, s. 45) je tento pojem *„vztahován spíše k **projevům chování lidí** – tedy kulturou určitého společenství se míní jeho zvyklosti. Symboly, komunikační normy a jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti, zachovávaná tabu“*⁵ (PRŮCHA, 2010b, s. 45). Tato definice není jediná existující, avšak vyhovuje nejlépe mým účelům – ukázat, nakolik těsně jsou spojeny kultura a problémy migrantů. Migrant jako „cizinec v cizí zemi“ je nucen si zvyknout na novou kulturu a na to, co je s ní spojeno, totiž na jiné komunikační normy, jiný jazyk a tabu (které se mohou lišit navzájem u různých národů).

S tím je spjat následující pojem **kulturního vzorce** – *„naučená a závazná schémata pro jednání ve standardních situacích, navenek vystupující v podobě obyčejů, mravů, zákonů a tabu“* (PRŮCHA, 2010b, s. 47). Jde o to, že již děti v nejmladším věku jsou naučené přesně stanoveným kulturním vzorcům, se kterými pak vstupují do společenského života a které jsou potřebné pro jejich budoucí socializaci. Příručka „Antidiskriminační vzdělání“ (2006, s. 59) dodává, že *„dodržování a respektování kulturních vzorců je obecně součástí optimální a bezkonfliktní existence jedince v dané společnosti“*.

---

⁵ Tučné písmo v této citaci je zachováno z originálního textu.

1.2 Etnikum, národ a národnostní menšiny

Často jsou pojmy „etnikum“ a „národ“ chápány jako úplná synonyma, i když mezi nimi existuje tenký, ale důležitý rozdíl. **Etnikum** je nějaké společenství lidí, kteří mají stejný původ, jazyk a kulturu (PETRUSEK, MAŘÍKOVÁ, VODÁKOVÁ, 1996, s. 277), zatímco **národ** je „osobitě a uvědoměle kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území“ (PETRUSEK, MAŘÍKOVÁ, VODÁKOVÁ, 1996, s. 668-669). Tím pádem ke stejné národnosti se mohou hlásit příslušníci různých etnik.

Stejně se rozlišují pojmy "**etnická identita**" a "**národní identita**". První termín poukazuje na vnitřní spojenost s určitým etnikem, zatímco druhý v podstatě označuje solidaritu mezi příslušníky národa a patriotismus, sjednocující společnost během jakéhokoliv ohrožení pro území (PRŮCHA, 2010b, s. 120).

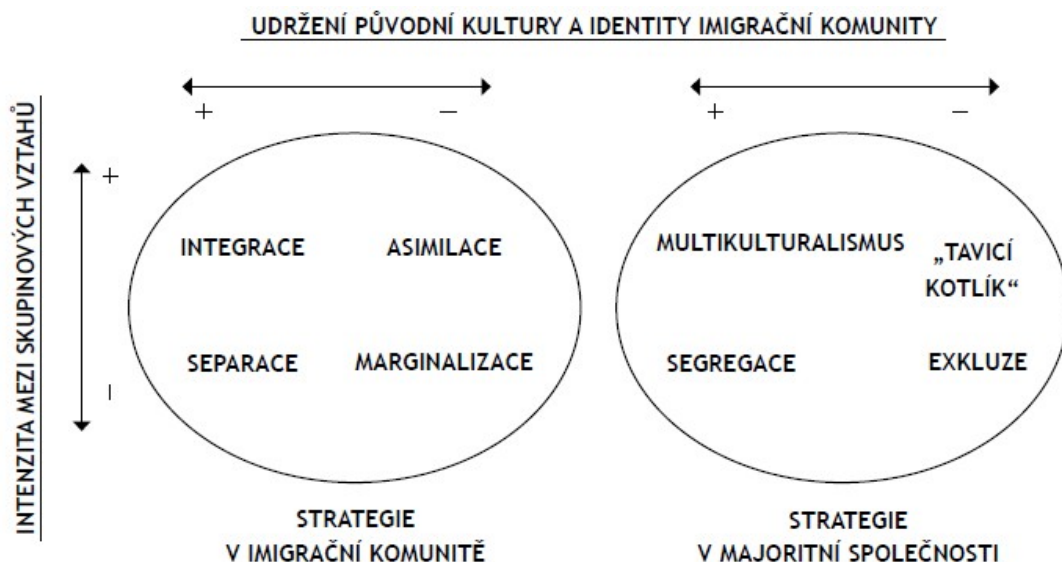
Blízký pojmu „etnikum“ je termín „**národnostní menšina**“, který je občas v literatuře nahrazován synonymy „etnická menšina“ nebo „jazyková menšina“. Pojem není tak jednoznačný a je docela těžké pro něj vybrat jednu kompaktní definici, obzvláště kvůli tomu, že jediná ani neexistuje. V České republice je tento termín vymezen právní normou (zákon č. 273/2011 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin): „*národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi...*“ (PRŮCHA, 2010b, s. 59). V dnešní době je v ČR oficiálně uznáno 14 národnostních menšin; od roku 2013 mají takový status Bělorusové a Vietnamci.

1.3 Život spolu: adaptace versus multikulturalismus

S rostoucím počtem přicházejících migrantů se objevují problémy pro ty, kdo je přijímají. Je nutné zařídit, aby příslušníci různých národů, náboženství a kultur mohli dohromady žít v klidu a bez konfliktů s původním obyvatelstvem, aby vnímali s respektem zdejší zvyky, tradice a zákony. Jde o to, aby se jedna skupina přizpůsobila druhé (nebo navzájem), tj. aby začal proces **adaptace**, nebo-li **akulturace**, což je "*sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur. Akulturace zahrnuje jak přebírání jedněch prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření*" (PRŮCHA, 2010b, s. 49).

Otázka toho, do jaké míry by dneska, v období globalizace a migrace, mělo docházet k prolínání kultur, je stále otevřená a řeší se různými způsoby v každém státě. Rozlišují se **čtyři strategie adaptace**: integrace, asimilace, separace a marginalizace; které vysvětluje

schéma níže, jež vypracoval J.W. Berry (PRŮCHA, 2010b, s. 97). Jde o vztahy mezi minoritou a majoritou; přičemž je v určitém smyslu multikulturalismus vnímán jako protiklad asimilace; "první případ nechává prostor pro kulturní diferenciaci a různost identit, zatímco druhý předpokládá ztotožnění a spolupráci" (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 75). Tyto dva pojmy se liší přístupem k vnímání identity druhého jednotlivce – podle konceptu **multikulturalismu** je každý volen, má právo "nebýt jako ostatní", jako příslušník převažující skupiny obyvatelstva (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 75). **Asimilace** je "postupné včleňování jednoho etnika a jeho kultury do jiné kultury tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantní, přijímané kultury". (PRŮCHA, 2010b, s. 50). Cizinci si mohou vybrat proces asimilace, pokud se domnívají, že jejich původní kultura není užitečná pro život v novém prostředí (PRŮCHA, 2010b, s. 98).

Obrázek 1 - Schéma vztahů majority a minority. Zdroj: LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 76

Během **integrace** se migranti snaží přizpůsobit přijímací společnosti, která jim dává stejná práva a možnosti, co se týče vzdělávání, zaměstnání a jiných sfér života; zároveň si často migranti ještě několik generací udržují svůj vlastní typ kulturních a sociálních vztahů (Antidiskriminační vzdělávání, 2006, s. 58). Migranti mají dvojitou kulturní identitu, protože zatímco poznávají novou kulturu, udržují si i tu původní. Je možné hovořit o určitých "symbolech" původní kultury, které se migranti snaží uchovávat, avšak vztah k nim se liší na základě toho, o kterou generaci jde⁶. Jak označuje Moravcová (2008, s. 18), "jejich kultura je svébytným konstruktem, v němž se výchozí podoba kultury první generace imigrantů mění

⁶ Obvykle jsou tyto symboly spojeny s dějinami či něčím významným v současnosti a pomáhají prezentovat, projevovat svou identitu v cizí společnosti.

v *historickou paměť národního původu dokládanou symboly*". Postupem času proces integrace přechází do procesu asimilace.

V případě **separace** migranti *"nepovažují kontakt s kulturou a příslušníky dominantní kultury za důležitý a setrvávají v určité izolaci od ní, pouze se svou původní kulturou"* (PRŮCHA, 2010b, s. 98).

Nejhorší z výše uváděných strategií adaptace je **marginalizace**. Tu si vybírají migranti, kteří nechtějí kontakt ani s majoritní společností, ani se stejnými migranty jako jsou oni sami (PRŮCHA, 2010b, s. 98).

Podle symetrického členění schéma je viditelné, že integrace odpovídá multikulturalismu (ze strany majority), asimilace – principu "tavicí kotlík", separace – segregaci, marginalizace – exkluzi (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 76). Z toho vyplývá, že pokud se jedna strana nebude snažit přijmout tu druhou (a to se týká ve stejné míře jak migrantů, tak i domácího obyvatelstva), situace se nezmění k lepšímu, protože dialog by měl být rovný a s respektem vůči oponentu, což dneska není tak snadný úkol, obzvláště ve víceméně homogenním Česku. Obvykle to funguje tak, že migranti by se možná chtěli integrovat do domovské společnosti, avšak ta očekává (vyžaduje) jinou strategii – asimilaci; odlišné pohledy na stejný jev vyvolávají předsudky, negativní postoj nebo i diskriminaci (PRŮCHA, 2010b, s. 107).

Pozoruhodné je, že v ČR v podstatě do roku 1999, kdy se objevil první vládní, ucelený a na integraci zaměřený dokument "Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky", žádná směrnice neexistovala. Již za rok byla vydána "Koncepce integrace cizinců na území ČR", která avšak neměla žádnou legislativní podporu a mohla používat jen velice omezené financování. (DRBOHLAV, 2010, s. 76-77)

Zajímavé ale je, že do této koncepce nebyla zahrnutá jako taková integrace sociální. V roce 2006 byla kvůli tomu koncepce aktualizována a obsahovala některé změny, například: a) integrace byla definována jako proces oboustranný; b) *"migranti legálně pobývajících v Česku po dobu alespoň jednoho roku byli určeni za cílovou skupinu integrační politiky"* (DRBOHLAV, 2010, s. 83).

To znamená, že stát má už teď za cíl integrovat migranty do pro ně nové společnosti (ne bez pomoci a odezvy původního obyvatelstva). Ale během tohoto procesu se jak migrant, tak i občan Česka, setkává s bariérami, které je nutné překonat pro dosažení stanoveného cíle. V následující kapitole jsou tyto bariéry zmapované a detailně rozebrané.

2. „Prosím?“. Bariéry, které se vyskytují při interkulturní komunikaci

V předchozí kapitole byly popsány základní pojmy, týkající se interkulturní komunikace včetně různých strategií adaptace. Začlenění migranta do společnosti, ať už jde o integraci či asimilaci, závisí na několika faktorech, mezi které patří i bariéry. Zpravidla se mluví o jazyku, psychologii a kultuře. Susan K. Burke tento výčet rozšiřuje a specifikuje, pokud mluví o migrantech původem z Latinské Ameriky a knihovnách: „...*barriers to public library use by Latino immigrants included cultural unfamiliarity with libraries, language barriers due partially to low education and literacy levels, mistrust of government agencies, scheduling conflicts, location-related issues, and cultural conflicts such as silence rules*“ (BURKE, 2008).

V této části své bakalářské práce se pokusím udělat podrobnější přehled, přičemž pozornost bude věnována nejen migrantům, ale i těm, kdo s nimi v přijímacím státě komunikují, tedy v našem případě knihovníkům, kteří také mohou mít bariéry vůči komunikaci s cizinci.

2.1 Jazyk a neverbální komunikace

Migrant je člověk, který se ocitl v úplně neznámém prostředí. Nemluví o takové migraci, kdy Slováci studují v České republice nebo Bělorusové odjíždějí pracovat do Ruska. V těchto případech jen stěží lze hovořit o bariérách a interkulturní komunikaci; budu pojednávat o komplikovanější situaci, kdy migrant je pro přijímací společnost opravdu cizí člověk.

Ihned po přestěhování migrant zpravidla zažívá tzv. "kulturní šok". Neví, podle jakých vzorců by se měl chovat. Musí zjistit, jaké věci zde nejsou přijatelné, i když v jeho vlastní zemi jsou považované za normu. Neovládá cizí jazyk ve stejné míře, jak jazyk mateřský. Z tohoto důvodu se nemůže chovat přirozeně. Aby se situace změnila na lepší stranu, je nutné překonat vnější a vnitřní bariéry.

Jednou z těchto hlavních bariér je bezpodmínečně **jazyk**. Nejen migrant, ale i každý, kdo alespoň jednou vyjžděl do zahraničí, zná pocit rozpaků a nejistoty, protože je těžké cítit se komfortně v prostředí, kde základním jazykem komunikace je jazyk cizí. Angličtina může pomoci vyřešit mnohé problémy, avšak pro migranta je situace o něco jiná. Musí vystudovat jazyk (alespoň na začátečné úrovni) toho státu, ve kterém chce strávit možná zbytek svého života. To je nejen první krok k integraci do společnosti, ale i cesta k pochopení místní kultury a mentality.

Spojitosť jazyka a způsobu vnímání světa je možné vyjádřit skrz dvě teze **teorie jazykového relativismu** (jinak – Sapirova-Whorfova hypotéza): "*Myšlení lidí a jejich pohled na svět je určován charakterem toho jazyka, kterým mluví*" a "*Rozdíly mezi jazyky se tudíž musí odrážet v odlišnostech vidění světa u jejich uživatelů*" (PRŮCHA, 2010b, s. 35). Někteří vědci avšak s těmito hypotézami nesouhlasí a vnímají je velice kriticky, například Salzmann nebo Murphy, který dokonce oponuje, že "*myšlení nelze zjednodušit pouze na jazyk*" (PRŮCHA, 2010a, s. 23). Ale onen fakt, že jazyk ovlivňuje proces vnímání a přijetí reality, ignorovat nemůžeme, proto bude logické připustit, že příslušníci různých národů (etnik) budou alespoň trochu, ale vždy odlišným způsobem jazykově hodnotit a klasifikovat stejné věci, jevy a situace. Je známo, že například Eskymáci mají speciální označení pro různé druhy sněhu, což je dáno tím prostředím, ve kterém žijí. Jak podtrhuje Průcha (2010b, s. 36), jazyk může ukazovat charakter národa i za pomoci výrazů, které vyjadřují pocity; slovanské etniky, například, jsou emocionálnější než Britové ve svých slovesných projevech.

Jazyk je také jedním ze symbolů, který je v lidském podvědomí těsně spojen s jeho kulturou, dějinami, národem a obecně se sebeidentifikací. To částečně vysvětluje, proč migranti občas nechtějí věnovat cizímu jazyku tolik času a pozornosti - bojí se, že mohou ztratit svou sounáležitost s domovem. Také je známo, že pokud migrant žije pouze mezi svými spoluobčany a téměř nekomunikuje s původním obyvatelstvem, stěží lze mluvit o integraci a studiu (procvičování) místního jazyka⁷. Ale je možné se setkat i s opačnou situací: cizinec by chtěl procvičit daný jazyk a hledá partnera ke komunikaci, ale brání mu v tom různé okolnosti.

Kromě toho lze za zajímavost označit to, že si člověk občas uvědomuje svou spjatost s rodnou zemí velice silně právě v cizině. Takovým způsobem se projevuje **etnická příslušnost** - "*sounáležitost jednotlivce s etnickým společenstvím na základě objektivních a subjektivních komponentů jeho ethnicity*" (PRŮCHA, 2010b, s. 51). Jazyk je zpravidla považován za objektivní komponent, díky kterému se dají rozlišovat různá etnika, ale v případě Ukrajinců a obzvláště Bělorusů tohle není samozřejmostí, protože mohou mluvit i rusky, kvůli čemuž je ostatní považují za Rusy⁸. Avšak osobně znám případy, kdy cizinci mnohem víc mluví bělorusky/ukrajinsky v jiné zemi než doma, a ostřeji reagují na kritiku či výpady, které se týkají jejich jazyku, vlasti či původu; reakce může být až iracionální či neadekvátní. Jde

---

⁷ Často lidé v podobné situaci nevidí ani smysl studovat cizí jazyk - žijí s těmi, s kým je možné mluvit jen svou mateřštinou, v práci také všichni mohou být cizinci, venku se nějak domluví případně jednoduchou češtinou nebo i angličtinou. Češtinu pro každodenní život nepotřebují a kvůli tomu jazyk téměř neumí. Jde o tzv. separaci (viz kapitola 1, část "Život spolu: asimilace versus multikulturalismus").

⁸ Podrobněji o tom viz kapitola 3 „Rusky mluvící migranti v České republice“

o proces návratu k původním hodnotám; člověk bojuje za to, čím se liší od norem majoritní společnosti (ŠIŠKOVÁ, 2005, s. 37). Etnická identita je pramenem, odkud migrant čerpá síly pro vyrovnání s požadavky, které na ně klade okolní společnost.

Migrant se snaží zachovat znalost jak svého mateřského jazyka, tak i přizpůsobit se novému (ne vždy, ale docela často), avšak to není jednoduchý úkol ani pro Rusa, ani pro Ukrajince nebo Bělorusa v Česku, i přesto, že mají za mateřštinu slovanský jazyk a zároveň ovládají latinku. Osobně za největší překážku považují tzv. **mezijazyková homonyma**. Jak píše Hasan (2013, s. 19), "*homonyma jsou tedy slova (dvě nebo více), která se liší významem, ale současně se shodují v písemné formě, výslovnosti a ve formě gramatické*". Mezijazyková homonyma se vyskytují v různých jazycích a jsou občas nazývané "zrádnými slovy" či "falešnými přáteli překladatelů" (faux amis), i když ta slovní spojení nejsou oficiálními termíny (HASAN, 2013, s. 22). Na začátku svého pobytu migrant zlehka může udělat chybu, když zauváží nad tím, zda i v češtině slovo "красный" (krasnyj) bude znamenat "červený". Ale občas může docházet i k více problematickým situacím.

Následující tabulky ukazují nejtypičtější příklady mezijazykové homonymie. Pro ruskočeskou tabulku byla použita bakalářská práce od Hasan (2013), pro ukrajinskou – od Navrátilové (2011); dílo od Ivašine, Rudenka a Janovec (2006) pomohlo udělat tabulku pro běloruštinu. Tučným písmem jsou zvýrazněna homonyma (včetně transkripce azbuky), vedle jsou napsané překlady do protikladných jazyků.

Tabulka 1 - Homonymy v ruštině a češtině (HASAN, 2013)

Slovo v ruštině	Český význam	Odpovědný homonym v češtině	Překlad do ruštiny
стул (stul)	židle	stůl	стол (stol)
труп (trup)	mrtvola	trup	туловище (tulovišče)
чёрствый (čjorstvyj)	tvrdý	čerstvý	свежий (svežij)
ужасный (užasnyj)	děsivý	úžasný	изумительный (izumiteľnyj)
говядина (hoviadina)	hovězí maso	hovadina	чушь (čuš)
окурки (okurky)	nedopalky	okurky	огурцы (ogurci)
подводник (podvodnik)	potápěč	podvodník	мошенник (mošennik)

горький (gorkij)	hořký	horký	горячий (gorjačij)
худой (hudoj)	hubený	chudý	бедный (bednyj)
рано (rano)	brzy	ráno	утро (utro)

Tabulka 2 - Homonymy v ukrajinštině a češtině (NAVRÁTILOVÁ, 2011)

Slovo v ukrajinštině	Český význam	Odpovědný homonym v češtině	Překlad do ukrajinštiny
голка (holka)	jehla	holka	дівчина (divčina)
голінка (golinka)	holeň	holínka	чоботи (čoboti)
дім (dim)	dům	dým	дим (dym)
добірка (dobirka)	výběr	dobírka	післяплата (pisľaplata)
допис (dopis)	zprava	dopis	лист (list)
жага (žaha)	žízeň, touha	žáha	печія (pečija)
завіт (zavit)	zákon, slib	závit	виток (vitok)
злом (zlom)	zboření, lom, ohyb	zlom	злам (zlam)
мата (mata)	přehoz, žíněnka	máta	м'ята (miata)
мичка (myčka)	klubko	myčka	посудомийна машина (posudomyjna mašyna)

Tabulka 3 - Homonymy v běloruštině a češtině (IVAŠINA, RUDENKA, JANOVEC, 2006)

Slovo v běloruštině	Český význam	Odpovědný homonym v češtině	Překlad do běloruštiny
благі (blahy)	špatný, zlý	blahý	прыемны (pryjemny)
цвік (cvik)	hřebík	cvik	практыкаванне (praktykavanně)
чарка (čarka)	kalíšek, sklenička	čárka	рыска, коска (ryska, koska)
наступны (nastupny)	následující, příští; tento	nástupní	уступны; пасадачны (ustupny, pasadačny)

ціск (cisk)	tlak	tisk	друк (druk)
трапны (trapny)	přesný, zasahující; trefný	trapný	непрыемны, пакутлівы (nepřujemny, pakutlivy)
увага (uvaha)	pozornost	úvaha	разважанне (razvažanně)
выдатны (vydatny)	slavný, výborný	vydatný	значны, багаты (značny, bahaty)
загадны (zahadny)	velitelský; rozkazovací	záhadný	загадкавы (zahadkavy)
зручны (zručny)	dobrý, snadný; vhodný	zručný	умелы (umely)

Kromě homonym, představují pro každého, kdo studuje cizí jazyk problém frazeologizmy, přísloví a pořekadla. Cizinec může pouze nechápavě pokrčit rameny, pokud zaslechne o někom, že "bude z toho na větvi". Matoucí je používání slangů či nespisovné češtiny, místního dialektu.

Podíváme se na opačnou stranu, tj. v našem případě na knihovníka. Rusa či Ukrajince často lze poznat už podle toho, jak vyslovuje "Dobrý den". Avšak člověk, který na to není zvyklý, bude mít problém s porozuměním "ruské češtiny" a to jak kvůli přízvuku, tak i kvůli specifickému slovosledu nebo tomu, že cizinci občas na začátku svého studia zapomínají na používání slovesa "být" v minulém čase. Ve výsledku může docházet k tomu, že knihovník pokládá za lepší mluvit s takovým návštěvníkem anglicky, ale málokdo původem z postsovětského státu ovládá angličtinu natolik dobře, aby mohl vést konverzaci v tom jazyce na téma založení čtenářského průkazu nebo prodlužování doby půjčení knihy. Cizinec se cítí zmateně a nespůj, knihovník také, protože vidí, že ho nechápou, a bude spíše i nadále pokračovat v mluvení v angličtině, přičemž hlasitěji, než aby se znovu vrátil k češtině, kterou by si ten cizinec možná chtěl zde v knihovně procvičit. Těžko říci, kdo po takovém setkání bude mít horší pocity – zda cizinec nebo samotný knihovník.

Avšak není možné klást důraz pouze na jazyk, pokud pojednáváme o bariérách a odlišnostech v komunikaci. Mluvíme nejen verbálně (jazykem), ale i neverbálně. Do této složky patří **řeč těla**. Pod ní spadají oční kontakt, pohyby (rukou/nohou nebo celým tělem), vzdálenost mezi lidmi a dotyky.

Šišková (2005, s. 37) doplňkově uvádí podskupinu řeči těla - "*paraverbální jazyk, což znamená sílu hlasu, výšku tónu, pauzy, mlčení*". Za pomoci intonace lze vyjádřit některé pocity anebo i jejich odstíny (ironie nebo soucit), ale cizinec (migrant) to chápat nemusí. Je dobře, pokud vůbec rozumí samotným cizím slovům; takové drobnosti, jako ironie či doplňkový smysl, který je dodán změnou výšky tónu, jsou obtížné pro migranta a mohou ho přinejmenším uvést do rozpaků.

2.2 Psychologické bariéry (u přijímací strany)

S psychologickými bariérami souvisejí už v předchozí kapitole zmíněné stereotypy a předsudky. Jejich existence je jev, který téměř není možné vytlačit ze společnosti, avšak existuje reálná možnost je během seznámení s principy interkulturní psychologie a interkulturní komunikace změkčit a zmírnit. Na to mají vliv i osobní zkušenosti, které mohou změnit nejen mínění, ale i celý přístup k minoritám na svém území. Je pravda, že zkušenosti mohou mít i negativní povahu, ale není správně po špatně ukončeném jednání s jedním příslušníkem nějaké národnosti (etnika) mít stejný dojem o národnosti (etniku) celé(m).

Často je s takovým míněním spojena i **animozita** - "*pocit nedůvěry, opovržení či nepřátelství vůči jinému národu, zemi, etniku, založený na přesvědčení, že jiný národ či etnikum poškodilo v minulosti či poškozuje v současnosti vlastní národ nebo etnikum*" (PRŮCHA, 2010b, s. 173). Stává se, že Češi pociťují animozitu jak vůči Němcům, tak i vůči Rusům; podobné stopy občas znemožňují adekvátní přístup k těm, kdo mluví pouze německy / rusky (i když ti lidé k těmto dvěma národnostem nepatří). Tzv. "paměť národa" může ovlivňovat postoj k jiné národnosti během několika generací, což animozitu jen prohlubuje. Jak označuje Kaškarov, „*События, связанные с переживаниями „национального унижения“, сохраняются в коллективной исторической памяти лучше, чем светлые стороны страницы прошлого*“⁹ (KAŠKAROV, 2014, s. 23).

2.2.1 Postoj k migrantům jak svérázná psychologická bariéra

Pojem postoj patří k těm definicím, které lidi nejčastěji chápou intuitivně, ale nemohou je přesně a důkladně vysvětlit. Jako i jiné kulturní vzorce, postoj k některým věcem a jevům máme už od malička, buď jak důsledek vlivu rodiny, nebo se objevují v průběhu času pod vlivem (tlakem) společnosti. Velký sociologický slovník (PETRUSEK, 1996, s. 812) popisuje

---

⁹ Originál textu: „События, связанные с переживаниями «национального унижения», сохраняются в коллективной исторической памяти лучше, чем светлые стороны страницы прошлого“ (KAŠKAROV, 2014, s. 23).

postoj jako „*relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, případně reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté*“. Obyčejně jde o naučené hodnocení, které jen málokdy není subjektivní; kromě toho, postoj je pod nesmírným tlakem očekávání a ocenění společností a je závislý na normách a veřejném mínění (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 21). Vytváření a zachycení stereotypů, předsudků a diskriminace jde přes přejímání kulturních vzorců a následně ovlivňuje to, jak jsou vnímáni migranti ve společnosti.

2.2.2 Předsudek a stereotyp

Předsudek a stereotyp, stejně jako i tolerance, jsou těsně spjaté s postojem. **Předsudek** je vlastně upřímný emocionální soud něčeho, o čem nemáme dostatečné množství informací; přičemž s člověkem, který má nějaký předsudek, se nedá ani diskutovat na toto téma a mínění o tom, čeho se to týká, se nezmění, protože on si bude stát za svým předsudkem (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 26). Zpravidla předsudek nese negativní charakter; nová informace, která by to mohla změnit, nehraje žádnou roli, naopak, je ignorovaná (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 27). Jde o negativní postoj, který se dneska často vyskytuje zejména ve vztahu k celým etnikům, národům, národnostním menšinám či osobě, který k jedné z těchto skupin patří. Je nutné mít na paměti, že člověk nemusí ani chápat, že nějaký předsudek má; podle jeho názoru to předsudek není nebo podobný postoj bude normálně přijímán společností. Stejně tak je normou, že jedinec může s jistotou soudit o nějakém etniku, jehož příslušníka v životě ani jednou nepotkal.

Stereotyp je určitá šablona, s jejíž pomocí vnímáme to, k čemu se stereotyp vztahuje. Vliv na formování stereotypů mají společenské normy, výchova, zkušenosti a média (Antidiskriminační vzdělávání, 2006, s. 66). Obvykle je dán tradicí; například je obyčejným jevem říkat, že Italové jsou líní a nespolehliví. V tomto případě se setkáváme s tzv. národními, či etnickými, stereotypy (PRŮCHA, 2010b, s. 68). Jako i předsudek, nejsou zpravidla řízeny rozumem, nýbrž emocemi; to je jeden z důvodů, proč jsou stereotypy využívány i k manipulacím s veřejným míněním nebo pro dosažení nějakých politických účelů (PRŮCHA, 2010b, s. 68). Na rozdíl od předsudků, stereotypy mohou nést i pozitivní charakter, co dokazují "pracovití Ukrajinci", "spolehliví Němci" atd.

Specifickým vyjádřením stereotypních názorů jsou tzv. **etnofaulismy** (ethnophaulisms) - "*neoficiální názvy používané příslušníky jednoho národa či etnika pro příslušníky jiného národa či etnika*" (PRŮCHA, 2010b, s. 147). Označení mohou být jak humorná, tak i výsměšná až ponižující. Například Polák je často označován v postsovětských státech jak

"пшек" ("pšek", kvůli tomu, jak hodně jsou v polštině používané šustivé souhlásky), Bělorus - jak "бульбаш" ("bul'baš" - protože brambory (běl. "бульба", "bul'ba") jsou považované za národní jídlo, které mají Bělorusové pořád na stole). Ukrajinec bude nazýván "хохол" ("chochol", takový účes měli kdysi Záporožští Kazaši), Rus - "москаль" (moskaľ). Etnofaulismy mohou být předěleny i migrantům majoritní společností – v češtině existují speciální označení pro Vietnamce ("rákosníci") nebo pro Rusy ("ivani", "rusáci") (PRŮCHA, 2010b, s. 147). Ti, komu jsou etnofaulismy určeny, na ně reagují různě (zaleží na kontextu a situaci), ale občas je mohou i sami zmiňovat ve vztahu ke svému etniku (národu), což bude svérázným projevem sebeironie.

2.2.3 Xenofobie, rasismus a diskriminace

Xenofobie je psychologický stav spojený s pocitem strachu či nenávisti, který máme proti něčemu cizímu; podvědomě „cizí“ bude znamenat „nebezpečný“. Prizmatem xenofobii jsou negativně vnímaní lidi jiného náboženství, národnosti či sociálního statusu; může být ovlivněná narůstající migrací, nacionalismem, nejistotou ve společnosti. (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 28-29)

Rasismus na odlišení od xenofobie není jen na úrovni emocionálním, ale nejčastěji se projevuje v nepřátelských aktivitách s agresivním zaměřením- verbálních nebo fyzických (PRŮCHA, 2010b, s. 64). Pojem "rasismus" je odvozován od termínu "rasa", který v biologii a antropologii má neutrální konotace, avšak dneska je vnímán negativně (je to spjaté s činností nacistů během druhé světové války a jejich dělením lidí na "vhodné" a "nevhodné" podle jejich původu).

Průcha zdůrazňuje (2010b, s. 64), že *"nelze však ztotožňovat rasismus s pocity sociální distance nebo nízké oblíbenosti příslušníků jedné rasy u příslušníků jiné rasy"*. Avšak je nutné brát ohled na to, že se dnes hranice mezi absencí sympatie a rasismem stírá pod vlivem medií nebo takových událostí, jako teroristické útoky, narůstající počet uprchlíků atd.

Některé sociální skupiny (např., migranti, homosexuálové či lidi s odlišným náboženstvím od našeho) mohou být připravení o určitá práva nebo možnosti – v porovnání s jinými sociálními skupinami. Pokud je toto uskutečněno na základě rasy, původu, jde o rasovou **diskriminaci**. Může být jak vědomá a podpořená značnou částí společnosti (dokonce i na právní úrovni), tak i podvědomá, jedinečná. Kromě toho se rozlišují diskriminace přímá a nepřímá. Přímá diskriminace je snadno rozeznávána, jde o méně výhodné zacházení s jakoukoliv osobou kvůli jazyku, pohlaví, věku, rase nebo etnickému původu (ŠTĚPÁNKOVÁ, 2006, s. 8).

K nepřímé diskriminaci dochází, „když by napohled neutrální ustanovení, kritérium nebo praxe znevýhodňovala lidi kvůli jejich rasovému či etnickému původu, <...>, pokud takovou praxi nelze objektivně ospravedlnit legitimním účelem“ (Antidiskriminační chování, 2006, s. 56). Příklad nepřímé diskriminaci uvádí Jana Humečková (2006, s. 22): nějakého školení by se chtěly zúčastnit osoby se zdravotním postižením, ale nemohou, protože budova, kde se školení koná, je bariérová.

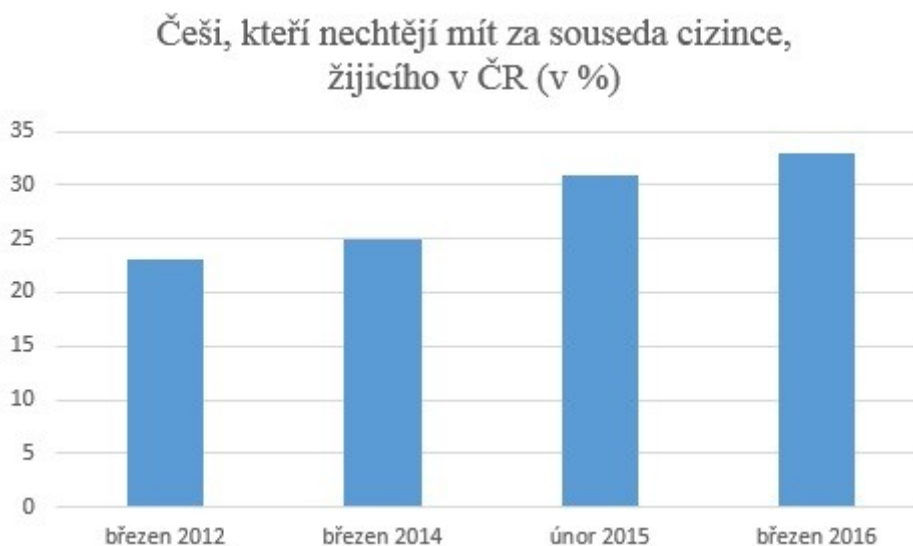
Je nutné dbát na to, aby tento pojem nebyl nadužíván zbytečně (co se v poslední době často vyskytuje ze strany zdánlivých obětí): tato praxe může způsobit ještě větší agresi ve vztahu k tomu, kdo je diskriminován doopravdy. Například zaměstnavatel může požádat u některých typů práci, aby uchazeč byl určitého pohlaví či rasy (pokud je to dané povahou této práce), a to by nemělo být považováno za diskriminaci (ŠTĚPÁNKOVÁ, 2006, s. 10).

2.2.4 Tolerance

Jde o „uznání a ocenění kulturních, sociálních a psychologických odlišností jiných národností i cizinců jako jednotlivců“ (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 30), v širším slova smyslu jde o respektování jiných, od našich odlišných názorů. Avšak dnes je **tolerance** pojmem, se kterým je možné spojit i negativní zkušenosti. V podstatě dochází k tomu, že pokud člověk toleruje například islám jako samobytné a zajímavé náboženství, může se setkat s agresivitou a nepochopením tohoto názoru. Občas dochází i k tomu, že se lidé bojí být netolerantní a projevovat svůj nesouhlas s nějakým jevem či situací, i když je to nepřijatelné; mohou skrývat své skutečné postoje. Tady se setkáváme s konceptem „**social desirability**“, což je „snaha...prezentovat takové názory a preference, jaké předpokládá, že jsou společností uznávány, a názory, o kterých předpokládá, že jsou naopak odsuzovány, si nechávat pro sebe“ (LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 21). Postoje k imigrantům, které hostitelé ukazují na veřejnosti, nemusí ve skutečnosti odpovídat realitě.

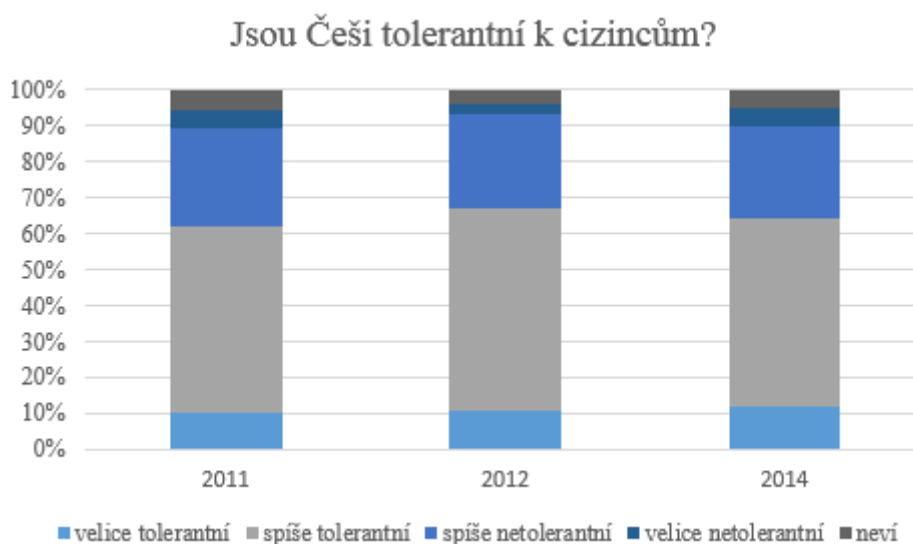
Jak jsou na tom Češi? Centrum pro výzkum veřejného mínění (dále – CVVM) provádí každý rok výzkum, cílem kterého je zjistit, jak jsou tolerantní Češi k některým vybraným skupinám obyvatel. Jedna z položek se týká cizinců. V březnu 2016 byly uskutečněny osobní rozhovory s 1079 respondenty; 33% dotázaných odpovědělo, že by nechtěly mít za souseda cizince; podíl těch, kdo se tak domnívají, vzrostl o 2 procenta v porovnání s předchozím rokem (TUČEK, 2016, s. 2). Graf dolu ukazuje, jak se měnil názor Čechů posledních 5 let (výzkum v roce 2013 nebyl prováděn). V roce 2012 proti cizincům bylo 23% respondentů, v roce 2014 – o 2 procento výše; je viditelné, že se právě v roce 2015 tendence změnila, tehdy už 31% dotazovaných řeklo „ne“ (TUČEK, 2016, s. 3). Bezpochybně to je spjato s narůstáním napětí

ve společnosti, nedůvěrou k novým migrantům z Východu a Ukrajiny (očekávání vzrůstu kriminality a změny ve struktuře obyvatel), migrační krizi po celém světě a stoupající počtem teroristických útoků v Evropě. Lze předpokládat, že v roce 2017 ten podíl vzroste ještě víc, pokud se situace nezmění a počet migrantů bude narůstat.

Graf 1 - Postoj Čechů k cizincům (2012-2016). Zdroj: TUČEK, 2016

Zároveň byli respondenti dotazováni (s výjimkou v roce 2015 a 2016), nakolik jsou Češi podle jejich názoru tolerantní k vybraným skupinám obyvatelstva. Mezi nabídnutými položkami znovu patřili cizinci na území ČR. Následující graf ukazuje, že se v období mezi rokem 2011 a rokem 2014 názor Čechů v podstatě neměnil, rozdíly byly minimální. K tomu, že jsou „velice tolerantní“ a „spíše tolerantní“, se hlásilo v roce 2014 64% dotazovaných (oproti 67% v roce 2012 a 62% v roce 2011). Opačně mínění („spíše netolerantní“, „velice netolerantní“) mělo 31%, 29% a 32% respondentů v letech 2014, 2012 a 2011. Odpověď „nevím“ vybíralo 5% dotazovaných. Je možné předpokládat, že dneska by byl výsledek výzkumu jiný, avšak to není možné potvrdit nebo popřít kvůli absenci dat za poslední 2 roky.

Graf 2 - Jsou Češi tolerantní k cizincům? (2011, 2012, 2014). Zdroj: TABERY, 2011; BUCHTÍK, 2012; TUČEK, 2014

Knihovnik jako pracovník veřejné instituce, která se zavazuje k rovnému přístupu ke všem, by měl být maximálně tolerantní vůči svým návštěvníkům, ale je nutné pochopit, že jako obyčejný člověk může také mít stereotypy, předsudky nebo negativní postoj k nějaké skupině návštěvníků.

Migranti také mají své psychologické bariéry, i když trochu jiného druhu.

2.3 Psychologické bariéry (ze strany migrantů)

Na začátku svého pobytu většina přestěhovalců zažívá nejen výše zmíněný "kulturní šok" (někoho ta etapa mine, pokud už byl tu dříve, nebo odlišen v kultuře nejsou tak silné), ale i tzv. "akulturační stres" či "psychologický stres / tíseň". Začíná se projevovat ve změně oblečení, způsobu komunikace či názorů, ale může dopadnout jinak (pocitem nejistoty, deprese atd.). (PRŮCHA, 2010b, s. 104)

Pokud se migranti setkávají s diskriminací, rasismem či xenofobií a je to umlčováno nebo vnímáno jak obvyklý jev, mohou se ocitnout ve stavu **sociálního vyloučení**, což je proces, „když jsou lidé nebo místa vystaveni sérii problému, jako jsou například nezaměstnanost, diskriminace, malé znalosti a dovednosti“ (GRYGAR, 2006, s. 52). Jedna z příčin sociálního vyloučení jsou jakékoli silné bariéry, které znemožňují dosáhnout lidem vyšší kvality života; mezi tyto bariéry můžeme začlenit nedostatek informací a nevhodné služby, nebo silnou závislost veřejného mínění na rase, jazyku či zemi původu (GRYGAR, 2006, s. 53). Jednotlivci se kvůli tomu nemohou zapojit do společnosti a cítí sebe osaměle a bezmocně. V těch nejhorších případech jde i o vyloučení z vzdělávání a služeb celkově.

Mezi projevy sociálního vyloučení je možné začlenit: dlouhodobou nezaměstnanost, nízkou kvalifikaci, život v tzv. ghettech (části měst, kde žijí dobrovolně či nedobrovolně jakékoliv menšiny – etnické, náboženské atd.) (Antidiskriminační vzdělávání, 2006, s. 64). Obvykle jsou i migranti považováni za sociálně vyloučené. Ke zlepšení situace mohou přispět knihovny jak komunitní a vzdělávací centra, avšak často i tyto veřejné instituce nejsou připraveny k poskytování potřebných služeb. Nebo má situace opačný charakter – migrant sám nechce knihovnu navštěvovat.

2.3.1 Vidění knihovny ruský mluvícím migrantem jako druh bariéry

Migrant, který poprvé navštíví knihovnu v Praze, ať už to bude jedna z poboček MKP nebo Národní technická knihovna (dále – NTK), bude překvapen a fascinován tím, co uvidí. V Rusku, Bělorusku a na Ukrajině mají knihovny a knihovnici jinou pověst (povolání knihovníka není prestižní, jejich mzda je velice nízká) a lidi do knihoven zpravidla chodí jen půjčovat knihy; české knihovny se svou nabídkou služeb a elektronickými katalogy jsou pro migranta jakási *terra incognita*. Česká knihovna má čím přilákat i migranta, ale problémem je, že si tam ani nemusí přát jít.

Kromě toho, ve zkoumaných státech není problém najít knihu na Internetu (v libovolném formátu) a stáhnout jí; autorská práva tam nejsou tak dodržovaná, jako na území Evropské unie. To znamená, že pokud migrant bude mít přání přečíst něco v ruštině/ běloruštině / ukrajinštině, tak jen ve výjimečných případech navštíví českou knihovnu (pouze pokud nejde o pramenech v češtině nebo angličtině, anebo člověk nemá elektronické zařízení na čtení – tehdy do knihovny půjde.)

Následující překážka spočívá v tom, že migrant nemusí ani vědět, že blízko jeho bydliště se nachází nějaká knihovna. Také nebude mít ani tušení, že se tam například dá něco okopírovat, podívat se na film nebo zúčastnit nějaké akce. To není problém jen samotného migranta, ale i knihovny. Pokud v této lokalitě žije hodně migrantů, je nutné snažit se je oslovovat všemi způsoby – buď příspěvky v novinách, nebo letáčky v obchodech s ruskými potravinami.

Ale pokud se migrant už rozhodne jít do knihovny, může zjistit, že nemá vhodnou otevírací dobu. Na tom zaleží obzvlášť u pracovních migrantů. Nejspíše nebudou mít na knihovnu volný čas, ale pokud ano, tak nepůjdou do té pobočky, která je otevřená do 16.00.

Dalším problémem je registrace. Stres z toho, že se má domluvit s někým v cizím jazyce. Ještě k tomu migrant může mít strach z veřejných institucí, byrokracie a z toho, že od něho

chtějí nějaké poplatky. To může už na samém začátku odradit migranta od knihovny, jak i komplikovaný elektronický katalog.

Ale nejhorší věc, která může zkazit úplně všechno, je sám knihovník. Zajímavě to vyjadřuje Kaškarov (2014) na příklade svých návštěv některých knihoven: „*Ne raz lovil sebja na mysli: „A začem ja sjuda prišol?“ V glazach bibliotekarja tot že němoj vopros: „Skoro li ujd’ote?“*“¹⁰ (KAŠKAROV, 2014, s. 28). Migrant může cítit úzkost, zmatek z toho jak se s ním zachází knihovník. Samozřejmě může nastat i jiná situace: migrant se chová arogantně, nepřijatelně. Otázkou je, je-li to způsobeno stresem nebo člověk má takový postoj k celé instituce a k těm, kdo tam pracují.

Pokud chce knihovna věnovat pozornost i migrantům, kteří žijí v dané lokalitě a snaží se je přilákat, je nutné pamatovat nejen na výše zmíněné bariéry a překážky (jak u svých kolegů, tak i u potenciálních návštěvníků), ale i na demografické statistiky, důvody migrace a možné informační potřeby migrantů. To bude detailněji rozebráno v následující kapitole.

---

¹⁰ Originál textu: „*Не раз ловил себя на мысли: «А зачем я сюда пришёл?» В глазах библиотекаря тот же немой вопрос: «Скоро ли уйдёте?»*“ (KAŠKAROV, 2014, s. 28).

3. Rusky mluvící migranti v České republice

Pokud chce člověk pracovat s migranty, je nezbytné pochopit jejich psychologii a potřeby (také informační). Před tím, než přejdu k výzkumům v Městské knihovně v Praze, je nutné se seznámit blíže s Ukrajinci, Rusy a Bělorusy. Příslušníci těchto národností mají odlišné důvody k migraci, své historické vztahy a spojitosti s Českou republikou a jsou vnímány Čechy s různými předsudky a stereotypy. Pokud porozumíme těmto lidem, budeme mít možnost co nejlépe zformulovat otázky pro respondenty a zmapovat existující situaci. Také je nutné mít minimální představu o tom, kdo je migrant (jako i cizinec, azylant) podle legislativy a jaké typy pobytu mohou příslušníci výše zmíněných národností získat v České republice.

3.1 Cizinec nebo migrant? Vymezení pojmů

Podle terminologického slovníku, který je zveřejněn na stránkách Ministerstva vnitra České republiky (dále – MV ČR), je za **cizince** považována jakákoliv fyzická osoba, která nemá státní občanství ČR (Česko. Ministerstvo vnitra, 2015a). Na území ČR jsou vstup a pobyt cizinců kontrolovány zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

Pokud cizinec utíká ze svého státu kvůli pronásledování za své politické názory aneb kvůli válečné situaci, je označován jako **uprchlík** (běženec) a může požádat o **azyl** – „*ochranný pobyt, který stát poskytuje státnímu příslušníku třetí země nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s jejím pronásledováním zpravidla z důvodů politických*“ (Česko. Ministerstvo vnitra, 2015a). Zajímavé je, že se v České republice osoba s postavením uprchlíka automaticky přirovnává k **azylantu** – cizinci, „ *kterému byl udělen azyl, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu*“ (Česko. Ministerstvo vnitra, 2015a). Rozdíl spočívá v tom, že azylant je uprchlík, který už je sledován administrativně.

Cizinci, „*přicházející do země za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru*“ (zpravidla jde o dobu více než jeden rok), se nazývají **imigranty** (Česko. Ministerstvo vnitra, 2015a). Tím pádem lze říci, že **migrace** je proces, kdy se jakékoli fyzické osoby přesouvají v prostoru přes hranice jiných států (pokud nejde o migraci vnitřní). Jak je poznamenáno ve slovníku, „*s ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje*“ (Česko. Ministerstvo vnitra, 2015a). Je nepochybné, že na zvyšování intenzity má vliv i válečná situace ve státech, odkud odjíždějí s účelem zlepšit svůj život stovky a tisíce potenciálních migrantů. V této bakalářské práci je nejčastěji používán právě pojem „migrant“, který se zdá nejlépe vyhovujícím.

Nejnovější statistické údaje k počtu migrantů lze najít na stránkách MV ČR, ale je nutné chápat, že reálný počet cizinců (ať mají trvalý, dlouhodobý nebo jiný pobyt) je mnohem větší.

Například v roce 2001 proběhlo sčítání lidu, které v porovnání s registrem cizinců MV ČR zachytilo přibližně jenom 60% migrantů (DRBOHLAV, 2010, s. 31). Je možné pouze předpokládat, kolik nelegálních migrantů (či "migrantů v neoprávněném postavení") se nachází na území České republiky teď. Podle některých odhadů to může být jak 17 tisíc lidí, tak i 300 tisíc (DRBOHLAV, 2010, s. 46). Hodně nelegálních migrantů (ale i legálních) pracuje "na černo"¹¹, proti čemuž se stát snaží bojovat, avšak ne velice úspěšně (DRBOHLAV, 2010, s. 47). Nejčastěji takovým způsobem pracují Ukrajinci, kvůli čemuž se jejich reálný počet na území ČR se nedá odhadnout.

Je nutné zmínit, že Bělorusko, Rusko a Ukrajina, státy, odkud jsou migranti, jimiž se tato práce zabývá, patří mezi tzv. „**třetí země**“ – země, které nejsou součástí Evropské unie; také do nich patří Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Norsko a Island (Česko. Ministerstvo vnitra, 2015b).

Ke konci března 2016 v České republice mělo evidovaný pobyt 473.516 cizinců (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016). Do statistiky, kterou každý měsíc dodává na své stránky Obor azylové a migrační politiky, patří jak cizinci 3. zemí (včetně Islandu, Norska, Lichtenštejnska a Švýcarska), tak i cizinci ze zemí EU.

3.2 „Cíl – Česká republika“. Typy pobytů a víz

Pokud mluvíme pouze o občanech třetích zemí, je nutné zdůraznit, že v roce 2000 byla zavedená vízová povinnost pro některé země, například i Rusko, Bělorusko a Ukrajinu, v souladu s platným režimem Evropské unie (DRBOHLAV, 2010, s. 75), což výrazně změnilo situaci a celý proces vjezdu na území ČR.

Můžeme typy pobytu a víz rozdělit do několika kategorií. Existuje vízum krátkodobé (do 90 dnů) a dlouhodobé - nad 90 dnů (má platnost 1 rok, prodloužit nelze). Pokud se za rok nezmění účel pobytu a cizinec zde chce být více než 90 dnů, může požádat o dlouhodobý pobyt (zpravidla má platnost 1 rok, lze prodloužit). Například studenti z Ukrajiny, Ruska a Běloruska používají dlouhodobý pobyt za účelem studia, pokud nemají nárok na přechodný pobyt¹². (DRBOHLAV, 2010, s. 32-33). Zajímavé je, že ve statistikách MVČR nebo CSÚ jsou přechodový a dlouhodobý pobyt synonymy, díky čemuž může vzniknout zmatek v terminologii.

---

¹¹ Je nutné rozlišovat pojmy „práce na černo“ a tzv. "švarcsystém" (skrytá zaměstnanost). Ve švarcsystému mohou jako zaměstnanci pracovat vlastníci živnostenského oprávnění (DRBOHLAV, 2010, s. 47).

¹² Přechodný pobyt může získat cizinec, který má rodinného příslušníka se státním občanstvím Evropské unie.

Existuje i trvalý pobyt, který lze získat po pěti letech nepřerušovaného pobytu v Česku¹³, přičemž od roku 2011 občani třetích zemí musejí splnit zkoušku z češtiny na úrovni A1 (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 14). Pět let trvalého pobytu¹⁴ umožňují migrantovi získat státní občanství¹⁵, ale mezi požadavky na jeho získání patří zkouška z českých reálií (DRBOHLAV, 2010, s. 88).

Na první pohled se zdá, že občanství přináší spoustu výhod, avšak cizinci často preferují trvalý pobyt, který zajišťuje téměř stejná práva, ale není tak administrativně náročný¹⁶ na získání, jako české občanství (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 61).

3.3 Ukrajinci

Celkově tvořili migranti v roce 2014 pouhých 4,1% obyvatelstva celé republiky (Český statistický úřad, 2015, s. 42). Praha je jako hlavní město pro migranty velice lákavá, takže zde bydlí 33% všech českých migrantů, jinak 12% všech obyvatel Prahy (DRBOHLAV, 2010, s. 53). Ukrajinci, kteří už dlouhodobě tvoří nejpočetnější národnostní menšinu v celé České republice, jsou na prvním místě podle svého počtu jak v Praze, tak i v celé ČR.

Ukrajinci přicházeli do země současného Česka už v druhé polovině 18. století, kdy byly k habsburské monarchii připojeny Halič a Bukovina; tehdy byla migrace spojená jak s průmyslem (Ostravsko), tak i se studiem či sezonní zemědělskou prací (DRBOHLAV, 2015, s. 54). V 20. století Ukrajinci emigrovali do Československa v důsledku ekonomických změn v Rusku po roce 1917. Odhaduje se, že kolem roku 1922 se na dnešní území ČR přestěhovalo přibližně 20 tisíc Ukrajinců (DRBOHLAV, 2015, s. 54). Po roce 1989 jezdí Ukrajinci aktivně pracovat do nejrůznějších evropských států kvůli špatnému ekonomickému stavu ve své zemi.

Na konci března 2016 bylo v České republice zaregistrováno 106.788 cizinců původem z Ukrajiny¹⁷, z toho 78.709 lidí mělo trvalý pobyt a 28.079 – přechodný (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016). Avšak lze předpokládat, že reálný počet Ukrajinců v ČR je mnohem vyšší.

---

¹³ Jeden rok studia se započítává jako půlroku z potřebných pěti k trvalému pobytu.

¹⁴ Zvláštním případem je, pokud je cizinec manželem (manželkou) českého občana; ale v mé bakalářské práci tato situace analyzována nebude.

¹⁵ Avšak je nutné si uvědomit, že získání státního občanství ještě neznamená, že migrant je do této společnosti integrován.

¹⁶ Celý proces obdržení jakéhokoliv českého víza (nebo druhu pobytu) je často spojen v podvědomí Rusů, Ukrajinců a Bělorusů se silnou byrokracií. Jak říká respondentka Vavrečkové a Dobiášové (2015, s. 61) o policii, kam chodí cizinci, "je to prostě hrozný zážitek. Je to úplně to nejhorší prostě co tady cizinec zažije" (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 61).

¹⁷ Azylantů se do této statistiky MV ČR zde a nadále nezapočítávají.

V Praze je nejvíc Ukrajinců v Praze 4 a Praze 9 (Český statistický úřad, 2015, s. 25). Jejich počet byl ke konci března 46.139 lidí (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016).

V červnu roku 2014 zde mělo trvalý pobyt 68,8% Ukrajinců, státní občanství 1,2%; to jest o sedm procent méně než u Rusů (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 14-15). Lze předpokládat, že takový rozdíl je způsoben tím, že mnozí Ukrajinci ve starším věku, kteří zde tvoří velkou část své národnostní menšiny, dvojité (nebo pouze české) občanství nepotřebují¹⁸, protože pracují v rámci **cirkulační migrace**. Mají dočasnou práci, pak se vracejí domů, ale za nějakou dobu přijíždějí zpátky do evropské země pracovat. Nakolik dobře ovládají češtinu, lze jen odhadovat, i proto, že hodně z těchto migrantů bude pracovat v ruský mluvícím kolektivu a/nebo s minimálním kontaktem s místním obyvatelstvem.

S tematikou ukrajinské migrace je těsně spojen nejen pojem cirkulační migrace, ale i jiný - "**remittance**", což znamená „*peníze (nebo zboží) poslané/převedené nebo odvezené migrantem či jiným prostředníkem do zdrojové země migrace, obvykle rodinným příslušníkem, v horizontu jednoho roku, resp. dvanácti proběhlých měsíců*“ (DRBOHLAV, 2015, s. 10). V podstatě je remittance nejčastějším cílem pracovní migrace Ukrajinců. Podle Drbohlava (2015, s. 57) je pracovní migrace Ukrajinců způsobená nízkými mzdami a zpožděním ve výplatách, nedostatkem pracovních míst a slabou ochranou práce; autor také připomíná organizovaný zločin a korupci.

Ukrajince lze potkat v méně kvalifikovaných pracích. Podle Drbohlava (2010, s. 43) bylo na konci roku 2008 z celkově 80% zaměstnaných Ukrajinců přes 60% mužů zastoupeno ve stavebnictví; více než polovina byli pomocní a nekvalifikovaní pracovníci. Ženy také pracují jako pomocnice - především v domácnosti, ale nacházejí uplatnění i ve zdravotnictví a maloobchodě (DRBOHLAV, 2015, s. 55). Je nutné si uvědomit, že tito migranti často pracují více než 10 hodin denně, aby měli co největší příjem, a nemají ani sílu, ani čas na jakékoliv volné aktivity - včetně návštěvy knihoven.

Samozřejmě se zde někteří z těchto pracovních migrantů následně usazují, mají rodiny a děti. Mohou pracovat jak podnikatelé, avšak už je tradicí či svérázným stereotypem (částečně pravdivým), že Ukrajinci z většiny pracují ve sféře stavebního průmyslu či v komunálních službách. (BEZOUŠKOVÁ, 2008, s. 142).

---

¹⁸ Toto je pouze moje osobní hypotéza, kterou je nutné vnímat jen jako jednu z existujících možností, ale ne jako jedinou pravdivou.

Pokud uvádíme některé stereotypy vztahující se k Ukrajincům, bude vhodné dodat postřeh Pavlíkové (2014, s. 43-44): „...v části případů se setkáme s tvrzením, že „Ukrajinci berou Čechům práci.“, avšak častým protiargumentem k této tezi je „Ukrajinci dělají práci, kterou Češi stejně dělat nechtějí.“¹⁹.

I když velkou část ukrajinské národnostní menšiny tvoří právě pracovní migranti, nelze nechat stranou studenty. V roce 2014 bylo v Česku 2256 studentů původem z Ukrajiny (Český statistický úřad, 2014a, s. 157). To je 5,5% všech studentů-cizinců, kteří v tomto roce studovali zdejší vysokou školu; posledních je 41.179 (Český statistický úřad, 2014a, s. 138).

Co se týče jazyka, Ukrajinci se mohou domluvit jak rusky, tak i ukrajinsky. Avšak to, jaký jazyk počítají za mateřský, záleží jak na oblasti Ukrajiny, ze které daný migrant pochází (na západě státu je ukrajinština používána mnohem častěji, než na východě), tak i na politickém názoru (ne vždy, ale i to může mít svůj vliv). Někteří kvůli dnes existující politické situaci vnímají Rusy negativně, což se projevuje i ve vztahu k jazyku.

Lze předpokládat, že pokud někdo české knihovny i navštěvuje, tak právě studenti a migranti, kteří už tu mají dlouhodobé uplatnění a mají volný čas i na mimopracovní aktivity.

3.4 Rusové

Příslušníci této národnosti už mnoho let tvoří početnou menšinu v České republice, i když ne tak velkou, jako Ukrajinci. Na konci března 2016 bylo zaregistrováno v České republice 35.214 cizinců původem z Ruska, z toho 20.037 lidí mělo trvalý pobyt a 15.177 – přechodný (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016).

Jako účel k pobytu byly nejčastěji označené zaměstnání a sloučení rodiny, avšak stále roste i počet těch, kdo získává dlouhodobý pobyt za účelem studia (Český statistický úřad, 2016a, s. 25). Co se týče důvodů odjezdu ze své vlasti, ty se moc neliší od těch, které obyčejně předkládají všichni migranti (špatná ekonomická situace, korupce, politické důvody), ale zajímavými byly i takové položky, jako genderová diskriminace, špatná ekologická situace či dokonce i alkoholismus muže, o kterém se zmiňovaly některé mladé ženy (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 20). Lákavými pro ruské migranty jsou lepší možnosti uplatnění a rozvoje, bezplatné studium na vysoké škole, nebo dokonce i velice blízký jazyk, příjemné klima nebo přítomnost známých z domova v Česku. Někteří uváděli mezi důvody bezpečnost (nižší úroveň kriminality), lepší zajištění různorodých služeb a větší svobodu ve společnosti (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 23).

---

¹⁹ Obě teze jsou v originálu zvýrazněné kurzivou.

Zajímavý je fakt, že v porovnání s jinými národnostními menšinami původem z třetích zemí, mají Rusové největší počet žen (tvoří až 54 % z celého počtu), které dominují také mezi jinými komunitami i co se týče získávání trvalého pobytu (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 26). Tento rozdíl může být způsoben tím, že velice často jde o sloučení rodiny. V případě Ukrajinců ženy spíše jedou pracovat a mohou dokonce nechávat své rodiny doma (znovu jde o cirkulační migraci).

Velkou skupinu tvoří i studenti. Pokud to v roce 2009 byla desetina všech ruských migrantů žijících v Česku, v roce 2014 - už téměř třetina (VAVREČKOVÁ, DOBIÁŠOVÁ, 2015, s. 28). Česká republika s každým rokem láká více a více mladých lidí; podle Českého statistického úřadu (2015a, s. 157) bylo v roce 2014 v Česku registrováno 5237 studentů původem z Ruska.

Vhodné bude zmínit se o překvapivém faktu, že Rusové jako lidé, kteří za sebou mají většinou vysokoškolské vzdělání, následně často získávají prestižní pracovní místa a mají dokonce vyšší průměrný hrubý plat za měsíc (29.905 Kč) než samotní Češi (26.757 Kč), jak uvádí Český statistický úřad (2015a, s. 125). V tomto smyslu se nachází ruská komunita v lepším stavu v porovnání s ukrajinskou, kde hrubý měsíční plat činí 22.795 Kč (Český statistický úřad, 2015, s. 125).

Co se týče umístění Rusů, koncentrují se z většiny ve velkých městech (Karlové Vary, Brno). Avšak Praha je jako hlavní město nejatraktivnější. Podle Vavrečkové a Dobiášové (2015, s. 51), bydlelo v Praze²⁰ v roce 2014 61% všech Rusů, kteří se nacházejí v České republice. V březnu 2016 zde bylo registrováno 21.690 příslušníků této národnosti (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016).

Pokud bychom se chtěli zaměřit na Prahu konkrétněji, Moravcová (2008, s. 18) například uvádí, že hodně Rusů žije v Praze-Stodůlkách (Hůrka, žluté domy). Český statistický úřad (2015a, s. 25) píše, že „*nejvyšší podíl občanů ruského státního občanství pak vykazuje Praha 5*“.

Vzhledem k tématu této bakalářské práce je nezbytné věnovat zvláštní pozornost ruskému jazyku. Ruština je občas používána při konverzaci mezi příslušníky odlišných etnik, jež mají za mateřštinu jiný jazyk, a tím pádem plní funkci "**lingua franca**", jako i např. angličtina, španělština nebo latina v minulosti (PRŮCHA, 2010a, s. 81). Ale tato situace se změnila po

---

²⁰ Jde o počet Rusů v hl. m. Praha. Okresy Praha-západ a Praha-východ jsou zmíněny u těchto autorek zvlášť, stejně jako i ve statistikách MVČR.

roce 1991, kdy Sovětský svaz zanikl a nové samostatné státy začaly rozvíjet své vlastní národní jazyky. Mimo Ruskou federaci, kde je ruština stále používána jako úřední jazyk a jazyk komunikace mezi různorodými etniky tam žijícími, se tímto jazykem mluví i na Ukrajině nebo v Bělorusku²¹, ale např. v jiných postsovětských státech taková pozice už dneska není aktuální; tím pádem postavení ruštiny jako jazyka "lingua franca" klesá.

Málokterý jazyk dneska vyvolává tolik protikladných pocitů, jak ruština. To je spojeno s důsledky politiky rusifikace, kterou zažily státy ve federaci SSSR (tehdejší Československo nebylo výjimkou). Někteří Bělorusové a Ukrajinci kvůli tomu mohou mít negativní postoj k ruštině, což je občas využíváno i v politice. V dnešní České republice je vnímání ruštiny docela ambivalentní. Z jedné strany jde o silnou paměť ve společnosti na procesy rusifikace²² a rok 1989 (jak i obecně na totalitní režim), ale zároveň je ruština dneska znovu potřebná pro politické, obchodní či turistické účely (PRŮCHA, 2010a, s. 105-106).

Období normalizace není ve veřejnosti zapomenuté a poslední dobou je často spojováno v mediálním prostředí s vnější politikou Ruska (Donbas na Ukrajině atd.), díky čemuž se zvyšuje diskriminace vůči Rusům (a ruštině) ve společnosti. Může se stát, že pokud někdo mluví rusky na ulici, může na svou adresu uslyšet nějaký výrok, obsahem kterého je hrubé až vulgární doporučení vrátit se zpátky do své vlasti²³, avšak je nutné zdůraznit, že jen málokdy je taková diskriminace systematická a jsou rusky mluvící (k této skupině patří nejen Rusové, ale i ti Ukrajinci, Bělorusové, kteří v každodenním životě spíše používají ruštinu), kteří se nikdy během svého života v Česku nesetkali s diskriminací. Dotazovaní Vavrečkovou a Dobiášovou (2015, s. 60) říkají, že někdo se setkával s diskriminací ve vzdělávacím systému (ze strany spolužáků či vyučujících), ale diskriminace institucionální nebyla ani zmíněná.

Co se týče stereotypů o Rusech, často jsou považováni za arogantní a „imperialistické“, ale podobné vnímání je z většiny spojeno s představením Rusů v podobném světě v místních médiích a s českými dějinami. Ruští turisté, kteří mají velice rádi Prahu, svým ne vždy adekvátním chováním posilují podobné stereotypy a dokonce mají doma kvůli tomu přezdívku „russo turista“ (což je citace ze sovětského filmu „Brilliantovaja ruka“, 1968). Dochází k tomu, že samotní ruští migranti, nebo i Ukrajinci a Bělorusové, se snaží podobným lidem vyhýbat na ulicích a mluví mezi sebou česky nebo jiným jazykem.

---

²¹ Jak správně říká Průcha (2010a, s. 103), Bělorusko "*je jediným státem mimo Rusko, v němž dominuje ruština vedle domácí běloruštiny*". Podrobněji o tomto jevu bude napsáno v následující části této kapitoly.

²² Například v roce 1948 byla školským zákonem zavedena ruština jako první cizí jazyk ve všech školách Československa (PRŮCHA, 2010a, s. 110).

²³ O podobné zkušenosti se zmiňuje jedna respondentka u Vavrečkové a Dobiášové (2015, s. 59); autorka této bakalářské práce také může vzpomenout na podobné případy (i když pochází z Běloruska, mluví rusky).

Neutrální až negativní postoj k Rusům přechází kvůli používání ruštiny i na Bělorusy, kteří jsou popsáni dále.

3.5 Bělorusové

V této podkapitole půjde o asi pro Čechy nejzáhadnější národnostní menšinu, jejíž příslušníci mluví mezi sebou především rusky. Skoro žádné stereotypy o Bělorysech v české společnosti neexistují, odlišit je od Rusů či Ukrajinců na první pohled není možné. Jediné, co je známo je, že Bělorysko je postsovětský stát a že tam už dlouhodobě vládne Alexandr Lukašenko, kterého občas nazývají „posledním diktátorem Evropy“ a o kterém se zmiňují v českých novinách pokaždé, když jsou v Bělorysku prezidentské volby (ŠMÍDOVÁ, 2008a, s. 27-28). Někteří Češi vědí, že Bělorysko je státem, který doposud nese břemeno černobylské havárie (větší než Ukrajina), a že mezi Českem a Běloryskem existuje zajímavé historické spojení: v Praze byla v roce 1517 Františkem Skorynou vytisknuta první kniha v běloruštině („Kniha žalmů“). Jinak o Bělorysech nejsou k dispozici žádné informace. Bělorysové jsou z většiny skrytí, rozptýlení v pro sebe cizí společnosti.

Literatura, která by byla věnována Bělorysům na území České republiky, je v porovnání s výše zmíněnými národnostmi představená ve velice malém rozsahu, což je pochopitelné vzhledem k poměrně nevelké skupině těchto obyvatelů v ČR: na konci března 2016 jich bylo zaregistrováno celkem 4865, z toho 3148 cizinců mělo trvalý pobyt a 1717 – přechodný (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016). V Praze ke stejnému období (březen 2016) bydlelo 2206 Bělorysů (Česko. Ministerstvo vnitra, 2016).

Nejčastěji Čechem potkávaný Bělorys je místním vysokoškolským studentem; podle Českého statistického úřadu (2015a, s. 157) v roce 2014 studovalo na českých vysokých školách 636 Bělorysů. Hodně mladých lidí přijelo jak do Česka, tak i do Polska, Litvy a jiných evropských států z důvodu uskutečnění represe po prezidentských volbách (jde zejména o roky 2001 a 2006²⁴), kvůli čemuž se často mluví spíše o migraci politické, ale bylo by chybou vyloučit také důvody ekonomické či studijní.

Lze předpokládat, že počet studentů v Česku bude narůstat, ale pomalu a nepatrně kvůli ekonomické situaci v Bělorysku a tomu, že Polsko a Litva jsou populárnější.

Druhou početnější skupinu Bělorysů tu tvoří azylanti. Někteří avšak žádají ne o azyl, ale o tzv. "**vízum strpení**" (nebo "doplňková ochrana"), který je uděleno lidem, nemajícím nárok

---

²⁴ Volby prezidenta Běloryské republiky probíhají každých 5 let, poslední byly 11 října 2015. Do roku 2004 bylo možné účastnit se toho maximálně dvakrát a prezident byl zvolen pouze na 4 roky.

na azyl, ale kterým by hrozilo vážné nebezpečí při návratu do své vlasti (DRBOHLAV, 2010, s. 80). Podle dat Českého statistického úřadu (2015a, s. 44), Bělorusové měli na konci roku 2014 největší počet azylantů ze všech národností, které jsou přítomné v Česku – 342 lidí.

Pokud se obrátíme k jazykové otázce, za docela paradoxní můžeme označit vliv běloruštiny na sebeidentifikaci Bělorusů v cizině. Přestože doma většina z nich mluví rusky, považují nejčastěji právě běloruštinu za svou mateřštinu a dokonce mohou v cizině přejít na pravidelné používání tohoto jazyka v každodenní komunikaci se svými spoluobčany (ŠMÍDOVÁ, 2008b, s. 182). Takoví migranti začínají pečlivěji vnímat běloruštinu a mohou ostře reagovat na útoky typu "Běloruštinu je pouze dialektem ruštiny"²⁵. Někteří Bělorusové dokonce zcela negativně vnímají Rusy kvůli jejich částečně vlasteneckému vztahu k Bělorusku a za to, že tak nízké procento používání běloruštiny doma je důsledkem násilné rusifikace v minulosti. Jsou však v domácí společnosti i zástupci protilehlého názoru (běloruštinu není potřebná, Bělorusové jako samostatné etnikum neexistuje).

Kromě toho, existuje běloruštinu jako písemný jazyk ve dvou podobách - "тарашкевіца" ("taraškevica") a "наркомаўка" ("narkomauka"), což také vyvolává spory mezi příznivci tohoto jazyka. "Taraškevica" (jinak "klasický pravopis") nese svůj název podle příjmení jazykovědce a politika Branislava Taraškieviče, který zpracoval v roce 1918 běloruskou gramatiku a pravopis²⁶. "Narkomauka" je názvem pro běloruštinu reformovanou v roce 1933 (jde o začátek procesu rusifikace, který trval až do roku 1989), která byla ve výsledku značně přiblížená ruštině a v takové podobě je používána i dodnes. "Taraškevica" dneska ve školách vyučována není²⁷. Dokonce i na Wikipedii existuje výběr mezi těmito dvěma normami.

Na závěr lze napsat, že Bělorusové se liší od Ukrajinců a Rusů velkým počtem azylantů v České republice, zatímco většinu Ukrajinců tvoří pracovní migranti, kteří pracují podle cirkulačního systému a Rusové do ČR přijíždějí buď za kvalitní práci, nebo za cílem stálého přesídlení. Za tendenci je možné považovat každoroční rostoucí počet studentů ze všech tří států.

---

²⁵ Takovou reakce lze považovat za projev etnické příslušnosti - viz kapitolu 2, část o jazyku.

²⁶ Byl v roce 1937 zatčen podle falešných obvinění v rámci tzv. "Velké čistky" (jinak "ježovština", podle příjmení komisaře NKVD Ježova, který tehdy působil), v roce 1938 zastřelen, jak i hodně jiných představitelů běloruské inteligence.

²⁷ To neznamená, že taraškevica není používána vůbec. Někteří ze současných spisovatelů preferují právě tuto normu, jako i někteří opoziční politici. Na Wikipedii jsou taky dvě varianty běloruštiny, avšak "narkomauka" je napsáno o dvakrát více článků, než "taraškevicej".

4 Knihovna a rusky mluvící migranti: pohled z obou stran na interkulturní komunikaci a možné bariéry

Tato kapitola je praktická: ukazuje na konkrétních příkladech, jak knihovnici mohou vnímat své návštěvníky jiné národnosti, obzvláště když poslední patří k ruské či ukrajinské menšině, a zároveň jak jsou vnímáni sami někým z této skupiny uživatelů. Na začátku bude stručně popsána situace v Městské knihovně. Další pozornost bude věnována výzkumům na dvou pobočkách MKP a výzkumům mezi migranty – včetně přípravy, metodologie a výsledků. Na závěr budou na proanalyzované výsledky výzkumů.

4.1 Přehled situace v Městské knihovně v Praze

Dnes má MKP 40 poboček po celém městě (+ 2 bibliobusy), za centrální středisko je považována Ústřední knihovna. V roce 2006 bylo registrováno v tehdejších 47 pobočkách 200.000 čtenářů, z nichž cca 4.000 uvedlo jinou národnost; přibližně 300 lidí patřilo k Ukrajincům, 350 – k Rusům; počet Bělorusů, pokud tam byli registrováni, není známý (ŠTĚRBOVÁ, 2006, s. 122).

Knihovna si uvědomuje svůj potenciál místa k setkávání bez ohledu na etnikum či náboženství svého návštěvníka a za své úkoly v roce 2006 stanovila: „*zviditelnit sama sebe v jejich očích*“, „*prezentovat cizince většinové společnosti*“ a „*pomáhat integraci cizinců do běžných souvislostí života v Praze a České republice*“ (ŠTĚRBOVÁ, 2006, s. 125)

Městská knihovna tehdy aktivně spolupracovala s Multikulturním centrem Praha (dále MCP). V letech 2002-2004 se knihovna zúčastnila projektu „Rozmanitost do knihoven“, poté byla jeden rok (2005-2006) součástí projektu „Knihovna jako brána k integraci cizinců v EU“. V rámci projektů probíhalo školení knihovníků, organizace dílen a pořadů, knihovně byly předané knihy, věnující pozornost multikulturní tematice (Multikulturní centrum Praha, 2010). Následně byla vydaná publikace, která měla stejnojmenný název, jako i druhý projekt.

Paralelně Daniela Richterová (2005) popsala v článku pro časopis „Ikaros“ výsledky výzkumu MKC, který se zabýval službami pro cizince a čtenáře, kteří patří k národnostním menšinám, v českých knihovnách. Ukázalo se, že cca 27% knihoven považuje téma projektu za „zcela nové“, ale dále se mu nechce věnovat, i když není známo, z jakého důvodu; ještě 9% ani nepovažuje tato téma za aktuální (RICHTEROVÁ, 2005).

Tehdy byly na pobočce Jírovcovo náměstí (dnes se nazývá Chodov), kde bydlí Vietnamci, Rusové nebo i Ukrajinci, Bulhaři, prováděné různorodé multikulturní aktivity. Kupříkladu pro

Ukrajince a pro zájemce o tuto národnost a jejich kulturu byla připravená akce „Ukrajinské verguny“, kde bylo možné nejen ochutnat toto jídlo, ale i poslechnout si ukrajinské lidové písně a podívat se na lidové tance. Kromě toho tato pobočka pravidelně doplňovala fond v jazycích tam žijících menšin. (BROŽÍKOVÁ, VARYŠOVÁ, 2005, s. 85-86)

V letech 2009-2010 se MKP zúčastnila ještě jednoho projektu, který se nazýval „Libraries for all“ („Knihovny pro všechny“) a byl věnován spolupráci se zahraničními knihovnami, místním aktivitám a rozšířením služeb (Multikulturní centrum Praha, 2010).

Velká pozornost byla v toto období věnována pobočce Opatov, kde byly organizované počítačové kurzy pro cizince (probíhaly každý týden) a kde byl umístěn infopoint s aktuálními informacemi pro cizince od úřadů, neziskových organizací atd. Stejný infopoint byl postaven i v Ústřední knihovně. Důležité informační materiály byly přeloženy do takových jazyků jako angličtina, ruština, ukrajinština a vietnamština. Také bylo možné si zapůjčit plastové krytky na klávesnice, kde byly předtištěné cizojazyčné klávesnice. (HÖRNEROVÁ, 2010, s. 55)

Zároveň byly organizované nízkoprahové kurzy češtiny pro cizince – ve spolupráci s Centrem pro integraci cizinců, žádná registrace nebyla potřebná.

Ale dnešní situace se zdá být na první pohled o něco horší, než před sedmi až deseti lety, přestože počet cizinců a migrantů v České republice a obzvláště v Praze se neustále zvyšuje. Najít na stránkách knihovny informaci o akcích, které mají interkulturní charakter, je problematické. Letáky v takových jazycích, jak ukrajinština nebo ruština, nejsou k dispozici v Ústřední knihovně, která je asi nejznámější pobočkou MKP ve městě.

Podle slov mých respondentek z pobočky Lužiny, se v Ústřední knihovně a na pobočce Smíchov konají kurzy češtiny, ale při pokusu o ověření této informace se zjistilo, že o současně probíhajících kurzech nejsou žádné informace (pouze o těch, které byly v roce 2009). Stránka, na které by měl být aktuální rozvrh kurzů češtiny, hlásí chybu.

Podobné překážky lze považovat za bariéry pro cizince, který by chtěl MKP navštěvovat. Následující výzkumy ukážou, jestli existují i jiné bariéry, psychologického či jazykového charakteru.

4.2 Výzkum mezi knihovníky na pobočkách Lužiny a Opatov

Prvním krokem k provedení výzkumu bylo vybrat pobočky. Ve statistikách Českého statistického úřadu (dále ČSÚ) je napsané, jaké městské obvody cizinci preferují, avšak

potřebovala jsem konkrétnější informaci, neboť např. Praha 4 je docela rozsáhlá a nachází se tam několik poboček MKP.

Moje vedoucí Kateřina Nekolová mi doporučila obrátit se na pana Polesného (vedoucí pobočky Lužiny), protože v této lokalitě bydlí hodně zástupců ruské a ukrajinské národnostní menšiny. Pan Polesný laskavě souhlasil s pomocí a oslovil své dvě kolegyně, se kterými jsem se setkala před samotným výzkumem se záměrem vysvětlit téma a průběh šetření

Jako druhou pobočku jsem vybrala Opatov. Zaujal mě počet a různorodost aktivit, které tam probíhaly v rámci projektu „Knihovny pro všechny“ v roce 2009-2010 (kurzy češtiny, počítačové kurzy, zřízení infopointu). Oslovila jsem paní Vejrovou, vedoucí pobočky Opatov, a s ní jsme se domluvili na tom, že přijedu a sama výběru respondenty, případně ihned na místě udělám výzkum.

4.2.1 Metodologie

Vzhledem k tomu, že se téma výzkumů týká docela problematického úseku práce knihovníka, bylo dohodnuto, že se potřebné informace získají za pomoci **kvalitativních rozhovorů**, konkrétněji – **polo-standardizovaných rozhovorů**. Dotazník byl odmítnut jako nevyhovující varianta, neboť byla nižší míra pravděpodobnosti, že získám relevantní výsledky (bez vlivu tzv. *social desirability*, viz 2.2.4 „Tolerance“).

Byl vytvořen okruh otázek, které měly nasměřovat celý rozhovor k tématu bariér a zkušenostem respondenta v této oblasti. Okruh otázek byl vytvořen tak, abych je mohla následně měnit podle potřeby; například se ukázalo, že respondenti pracující na Opatově mají velice malé zkušenosti s prací s migranty, kvůli čemuž jsem v průběhu rozhovorů transformovala otázky.

Obecně je otázky možné rozdělit do několika následujících okruhů:

1. *Identifikace*. Bylo zjištěno jméno a věk respondenta, jak dlouho pracuje na dané pobočce. Vzhledem k tomu, že někdo může nesouhlasit se s názory dotazovaných, bylo domluveno použít v bakalářské práci pro následnou identifikaci ne celé jména, ale čísla (resp. 1, resp. 2 atd.);
2. *Rusky mluvící migranti v knihovně*. Jak často onu pobočku navštěvují, o jaké knihy/služby/akce mají zájem; jak lze tuto skupinu uživatelů popsat;
3. *Komunikace*. Jak by bylo možné charakterizovat průběh interakce, jestli byly nějaké problémy při komunikaci s takovým migrantem;

4. *Postoj k vybrané skupině migrantů.* Jak na Rusy a Ukrajince v České republice kouká daný respondent, jestli vůči nim má nějaké bariéry; pokud ano, jaké to jsou bariéry a jak ovlivňují jeho postoj

Kvůli tomu, že se rozhovory konaly během pracovní doby knihoven, bylo s respondenty dohodnuto, že se setkáme v prostorách samotné pobočky. Každý respondent se zúčastnil výzkum dobrovolně a souhlasil s nahráváním rozhovoru na diktafon. Každý rozhovor trval od 11 do 25 minut a probíhal v českém jazyce; doba trvání záležela na tom, jestli respondent měl co říct k jednotlivým okruhům.

Celkem se mi podařilo provést čtyři rozhovory, dva na pobočce Lužiny a dva na pobočce Opatov. V tabulce dole jsou stručně dané údaje respondentek (všechny jsou ženy), vztahující se k prvnímu okruhu mých otázek.

Tabulka 4 – Údaje o respondentech (výzkum mezi knihovnicíky)

Označení respondenta	Věk	Délka práce na pobočce	Pobočka
č. 1	41	Od roku 1995 - 21 let; z nich 6 let – na mateřské dovolené	Ližiny
č. 2	46	Od roku 2002 – 14 let	
č. 3	45	18 let	Opatov
č. 4	47	18 let (s přestávkami)	

Respondentky jsou v přibližně stejném věku, avšak pracují na zkoumaných pobočkách různou dobu (resp. 1 označila, že několik let trávila doma s dcerami na mateřské dovolené).

V následující části kapitoly je přehled o tom, jak se vyjádřily respondentky ke každému z výše zmíněných okruhů.

4.2.2 Rozhovory s knihovníky

Okruh „Rusky mluvící migranti v knihovně“

Jak už bylo zmíněné výše, respondentky z pobočky Opatov na rozdíl od svých kolegyní neměly v podstatě žádné zkušenosti v tom, co se týká práci s migranty (cizinci), zatímco resp. 1 a 2 řekly, že pobočku Lužiny navštěvují migranti docela často.

Na pobočce Lužiny migranti obvykle půjčují knihy (psané rusky), i když respondentky 1 a 2 přiznaly ten fakt, že na této pobočce ruská literatura hodně zastoupená není; ukrajinské knihy chybí („*to je zanedbatelné*“, resp. 2; „*ale je možné je objednat*“, resp. 1). Z většiny jde o klasická díla (Tolstoj, Čechov atd.), a to nepokrývá potřeby uživatelů²⁸. Zároveň jsou velice populární učebnice češtiny pro cizince.

Často do pobočky Lužiny chodí ukrajinské děti (jak zmínila resp. 2, už byly narozené v Česku nebo sem se přestěhovaly, když byly malé), které půjčují knihy pro povinnou četbu. Podle slov resp. 1, „*někde mají větší zájem o knížky, než české děti*“. Resp. 2 to doplňuje: „*s nimi je výborná spolupráce*“; podtrhuje, že té děti mají radost z návštěv knihovny, protože doma u někoho z nich žádné knihovny nebyly; váží si toho, že vůbec mohou půjčovat knihy.

Akce na Lužinách také častěji navštěvují děti. Resp. 2 zařizuje besedy pro školy a říká, že děti migrantů tam také chodí se svojí třídou, ale to je pro ně povinné. Kromě toho mají rádi deskové hry nebo např. nějaké tvoření na Velikonoce.

Co se týká pobočky Opatov, tam je zájem ze strany migrantů o půjčování knih (mohou se na něco zeptat na informacích), možná chodí do studovny, ale jak poukazuje resp. 4, která právě ve studovně pracuje, „*prostě se sednou, a nedá se poznat, jestli to je cizinec nebo ne*“. Do artotéky chodí obvykle pouze Češi.

Resp. 4 poukazuje, že se před dvěma lety na pobočce Opatov konaly jazykové kurzy (zjevně jde o projekt „Knihovny pro všechny“, viz podkapitolu 4.1), které byly docela navštěvované. V průběhu hodiny, která byla věnovaná knihovně, byla udělaná exkurze pro migranty. Ale později té kurzy byly přesunuté do Ústřední knihovny, možná i na Smíchov (respondentka nebyla si jistá). Od té doby se zůstal na pobočce infopoint s letáky, které obsahují informaci pro cizince²⁹.

²⁸ Paradoxní je, že na Opatově, kam chodí cizinci mnohem méně, fond rusky psané literatury je zajímavější a bohatší, než na Lužinách.

²⁹ Jak jsem si všimla po rozhovorech s respondentky na této pobočce, ta informace už není aktuální, ale žádné nové letáky na infopointu nejsou.

Okruh „Komunikace“

Na Lužinách bydlí početná ukrajinská a ruská komunita, a ti z nich, kdo chodí do knihovny, velice dobře umějí česky, protože už tu žijí docela dlouho: *„ani nepoznáš na první pohled, že to je cizinec, pokud se nepodíváš na jméno na průkazce; může být i lehce přízvuk, ale to je vše“* (resp. 1). S někým se dá domluvit i anglicky.

Co se týká Opatova, resp. 3 řekla, že *„vůbec zde nechodí“*, ale pokud někdo z ruskomluvicích přichází, tak také umějí česky a chtějí od knihovny nějaké konkrétní služby.

Respondentky vzpomínaly na některé případy ze své praxe. Resp. 4 popisovala, jak jednou přicházel do pobočky Opatov nějaký pán a sepisoval žádost o občanství; pomáhala mu se správním formulací, ale označovala takovou návštěvu za výjimečnou.

Resp. 2 zmiňovala, že jednou před dvěma-třemi lety, kdy Lužiny byly zavřené na rekonstrukce a knihovnici pracovali na pobočce Stodůlky, ona pomohla nějaké paní. Ta měla požadavek na knihu, který byl napsán v azbuce; resp. 2 našla informaci o Centru ruské kultury a doporučila té paní, která se chovala trochu arogantní, tam jít; před tím neměla ani tušení o existenci toho centra. Resp. 2 to komentuje: *„někdo může být arogantní, ale to může být i Čech nebo Němec, nejen Rus, a to může být dané jak náturou, tak i nezačleněním se, neznalostí jazyka“*. A později dodává: *„někdo může mít pocit, že dotyčný / dotyčná je arogantní k české kultuře, ale nemusí to tak být; to je neznalost a prosba o nějakou pomoc. Předpokládá se, že takové ročníky jako já [té respondentce je 46] a starší, azbuku znají, což je pravda“*. Je nutné dodat, že všechny čtyři respondentky měly ve škole ruštinu jak povinný jazyk a z něho i maturovaly, takže přečíst něco v azbuce není pro ně problém. Resp. 3 řekla, že by se mohla domluvit i rusky, případně by mluvila pomalu česky. *„Domluvili bychom se slovansky“*. Kromě toho, na pobočce Opatov jedna z dvaceti zaměstnanců výborně umí rusky, *„tak to by šlo řešit“*.

Resp. 2 udělala zajímavou zmínku o registraci čtenářů. Řekla, že někteří (nejen cizinci, ale i Češi) mohou mít strach z úřadu či obecně – z byrokracie; *„a pak přicházejí k nám, a první, co od nich žádáme, jsou jejich údaje“*.

Resp. 4 poukázala na to, že *„někdo je méně trpělivý [z knihovníků], a to může někoho i odradit, což je škoda; odejde se špatným pocitem. Trpělivost je potřebná z obou stran“*. Může jít i o prosté nepochopení.

Okruh „Postoj k vybrané skupině migrantů“

Resp. 1 řekla, že *„někdo může mít trošku odtážený postoj“*. Všechny respondentky zmínili o obsazení tehdejším Sovětským svazem Československo: *„tohle byl spíše jako fašismus, i když o tom málo mluví“* (resp. 1). Zároveň to, že teď Rusko obsadilo Ukrajinu, má také určitý vliv na vnímání Rusů (podle slov resp. 1). Media se svými výpady proti Rusku to jen prohlubují. Resp. 2 dodává, že *„to je jako s Němci; mohou jet někam pracovně nebo jak turisté, ale ji tam také mohou vnímat negativně“*. Resp. 3: *„Normální lidé nejsou zodpovědní za to, co se děje na státní úrovni“*. Každá z respondentek řekla, že podobné věci (obzvláště pokud jsou spojené s dějinami), mají vliv spíše podvědomě.

Resp. 1 rovněž označuje, že tato komunita (jak Rusové, tak i Ukrajinci) je *„spíše zavřená“*. Migrantů se nevčleňují do společnosti a dodržují okruh svých známých ze stejné menšiny; *„žijí vedle“*. Výjimkou jsou děti, které *„plynule přecházejí z češtiny do ruštiny“* (resp. 2) a zjevně jsou mnohem lépe přizpůsobené české společnosti, než jejich rodiče.

O Ukrajincích hodně mluví resp. 2. Neví přesně, jestli do knihovny chodí, avšak poukazuje, že spíše nemají na podobné aktivity čas, protože se snaží vydělávat a posílají peníze domů. *„A je to škoda, hodně z nich mají středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání, ale berou tu práci, jaká je“*. Jde v podstatě o jakési degradaci: *„rádi by chodili, ale řeší existenční záležitosti“*.

Resp. 2 podtrhuje, že má dobré zkušenosti s cizinci; dokonce se někteří z nich hlásí přímo k ní. Považují sebe za multikulturní knihovnice, žádné bariéry nemá díky dlouhodobé praxi ve školské a vědecké knihovně, ale souhlasí, že dějiny mají svůj vliv na postoj k cizincům; zmiňovala o *„ruské rozpínavosti“*. Celkově označují svůj postoj jako *„zvláštní; vždyť to [komunikace] vychází, čím jsem byla překvapená“*. Dodává, že dnešní generace už to vnímá jinak. Resp. 3 poukazuje na to, že děti dneska jsou multikulturní a tolerantní.

Na pobočce Opatov situace je jiná, tam tolik cizinců nechodí. Resp. 3 vyjádřila svůj postoj k rusky mluvícím migrantům takhle: *„mám dobrý vztah, protože nemám žádné špatné zkušenosti“*. Resp. 4: *„doufám, že [mám vztah] pozitivní“*.

Zajímavé je, že respondentky osobně nikoho z této skupiny migrantů neznají. Výše popsané názory a postoje jsou dané tím stoletím, avšak každá respondentka zdůrazňovala, že to není psychologická bariéra a žádný vliv na jejich práci nemá.

4.3 Výzkum mezi migranty

Ve stejnou dobu se konal i výzkum mezi migranty. Za pomoci příspěvků do skupin na Facebook a VKontaktě³⁰, které jsou věnované migrantům z Ruska, Ukrajiny a Běloruska, jsem získala prvních respondenty. Pozoruhodně je, že se ozvali pouze studentky (jedna slečna na Facebooku, dvě slečny VKontaktě), ale nadále začal fungovat princip „sněhové koule“ – oni oslovily svých známých, kteří se také souhlasili daný výzkum zúčastnit. Celkově jsem měla pět respondentů.

4.3.1 Metodologie

Zde jsem vyřešila použít stejný postup – udělat **polo-standardizované rozhovory**. Byl vytvořen ještě jeden okruh otázek, ale tenkrát se zaměřením na migranty.

První okruh se znovu týkal *identifikaci* respondentů (jméno, věk, národnost a univerzita/místo práce). Druhý byl věnován *knihovnám* – jaké knihovny preferují, jaké služby tam používají; pokud žádnou knihovnu nenavštěvuje, bylo zeptáno, proč to tak je. Třetí okruh se vztahoval k *bariérám* a *negativním zkušenostem* migrantů; rovněž bylo zeptáno, jestli by chtěli něco v knihovně změnit. Poslední speciální otázka zněla: „Navštěvujete Městskou knihovnu v Praze? Pokud ne, napište prosím důvody“³¹.

Vzhledem k tomu, že všichni studenti, kteří se ozvali, neměli skoro žádnou možnost se sejit osobně, rozhodla jsem se využít Facebook a VKontaktě pro rozhovory. Rozeslala jsem otázky, na které daní studenti následně odpověděli. Konverzace se konali v ruštině, i když mezi respondenty byl jeden Ukrajinec a jedna Běloruska.

Tabulka 5 - Údaje o respondentech (výzkum mezi migranty)

Jméno	Věk	Národnost	Univerzita
Kseniia	20	RUS	České vysoké učení technické v Praze (dále ČVUT)
Alina	23	RUS	Univerzita Karlova v Praze

³⁰ Sociální síť, která je velice populární mezi zástupci zkoumané skupiny migrantů.

³¹ V originálu to znělo: „Посещаете ли Вы Мěstskou knihovnu v Praze? Если нет, то напишите причины“.

Aleksej	odmítl poskytnout tuto informaci	RUS	ČVUT
Aljaksandra	21	BĚL	Metropolitní univerzita Praha
Andrij	22	UKR	ČVUT

V další podkapitole jsou uváděné výsledky rozhovorů.

4.3.2 Rozhovory s migranty

Pokud se dá mluvit o knihovně, kterou mají rádi všichni respondenti, tak takovou je NTK. Dokonce Aljaksandra tam tráví šest dní v týdnu, Andrij tam chodí každý den. Aljaksandra navštěvuje i knihovnu v Metropolitní univerzitě, kde půjčuje literaturu v angličtině ke studiu. Aleksej také chodí do NTK docela často – tři- nebo čtyřikrát za týden. Kseniia navštěvuje knihovnu dopravní fakulty ČVUT. Alina navštěvuje jak NKP, tak i té knihovny, které patří pod vědění Univerzity Karlovy; je jediným respondentem, který navštěvuje MKP, konkrétněji – Ústřední pobočku (zajímá se o umění, půjčovala tam k tomu knihy).

Respondenti využívají služby knihoven na plnou míru. Aljaksandra a Andrij tisknou materiály ke studiu, navštěvují akce, které pořádá NTK. Andrij doplňkové pracuje ve knihovně s doporučenou ke studiu technickou literaturou (v češtině a angličtině). Aleksej v knihovně pracuje (dokonce občas pronajímá týmovou studovnu a učí se tam) a pár krát za semestr půjčuje knihy ke studiu. Kseniia půjčuje knihy ke studiu, používá počítač (pokud potřebuje internet) a pracuje v knihovně nad domácími úkoly. Alina také půjčuje knihy, učí se ve studovnách nebo něco tiskne.

Co se týká bariér, Aljaksandra a Andrij s tím nemají žádný problém – domluví se jak česky, tak i anglicky, to samé odpověděli i Aleksej a Alina. Kseniia řekla, že žádné bariéry nemá, ale pokud by se stálo nějaké nedorozumění, použila by počítač pro vyhledávání potřebné literatury v elektronickém katalogu (bez pomoci knihovníka).

Alina vzpomínala na to, jak poprvé navštívila knihovnu v Praze (to byla jedna knihovna na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy). Nevěděla ani jak funguje elektronický katalog, ani jak je nutné rezervovat knihy (a že taková možnost vůbec existuje), ale ji to klidně vysvětlila

knihovnice; teď se nebojí obrátit na pracovníka. Poukazuje na to, že obvykle komunikace s knihovníkem probíhá na informaci (během registrace, zeptat se na něco); někdo z knihovníků mluvil s Alinou i rusky. Označila, že české knihovny jsou lépe organizované pro veřejnost než té, které navštěvovala doma.

Aljaksandra a Andrij se domnívají, že by bylo vhodné přidávat do knihoven (jak NTK, tak i obecně) kavárny, kde by byly dostupné ceny na jídlo. Aleksej zmiňuje o tom, že pokud v knihovně je příliš hodně lidí, nefunguje internet; kromě toho, poukázal na nevhodné chování některých návštěvníků, kteří nerespektují potřebu ostatních pracovat v tichu a klidu.

Aliaksandra nenavštěvuje MKP, protože studovny v NTK jsou pohodlnější. Andrij také preferuje NTK, avšak kvůli tomu, že se jeho fakulta nachází přímo vedle této knihovny. Kseniia odpověděla, že jen zřídka čte krásnou literaturu v češtině a služby MKP kvůli tomu nepotřebuje; potřebnou technickou literaturu vždy najde v knihovně na fakultě. Odpověď Alekseje zněla takhle: *„Ně znaju, što eto i začem mně tuda chodit', jesli jest' NTK“*³².

4.4 Shrnutí kapitoly a interpretace výsledků

Jak je viditelně, studenti preferují té knihovny, které jim poskytují literaturu ke studiu a pohodlný prostor na učení, přitom žádné potíže s jazykem (nebo nějaké psychologické bariéry) nemají, protože žijí v Česku už několik let a mohou se domluvit česky nebo anglicky, pokud to bude potřebné. MKP zatím tak je neláká, protože nemají čas (nebo i přání) půjčovat knihy někde jinde než v univerzitní knihovně nebo NTK; výjimkou je Alina, která se snaží půjčovat něco i „pro sebe“, nejen pro studijní účel.

Zároveň knihovnici, které pracují na pobočkách MKP a jsou o dvakrát starší než oslovení studenti, vidí situaci poněkud odlišně. Vnímají své návštěvníky z takových států jako Rusko nebo Ukrajina s některým vlivem dějin (jak současných, tak i minulých). Nemají vůči nim negativní postoj, ale uvědomují, že některé stereotypy v jejich názorech jsou přítomné. Také vidí, že knihovny nejsou dneska ideálním místem pro migranta (chybí literatura, akce atd.), ale mají radost, že tam chodí aspoň děti zmíněných migrantů a používají služby knihovny na plnou míru. Domnívají se, že bariéry jsou minimální. To je dáno jejich zkušenostmi a faktem, že se přicházející migranti chovají slušně a vždy se mohou dohodnout česky nebo i rusky (ale zde je nutné brát ohled na to, že tato starší generace měla ruštinu jako povinný jazyk ve škole).

---

³² Originál: „Не знаю, что это и зачем мне туда ходить, если есть NTK“

Závěr

Ve dnešní době, kdy migranti se stávají nezbytnou částí našeho života, mění se i role knihovny jako veřejné instituce; transformuje se do jiné podoby a přijímá výzvy, které jsou těsně spjaté i s problematikou interkulturní komunikace. Otázkou je, jestli české knihovny jsou na to připravené a mohou (chtějí) uspokojit veškeré potřeby svých uživatelů, pokud poslední mají jinou národnost, mluví jiným jazykem než česky a zároveň mají přání se usadit v České republice natrvalo.

S tím je spjat i jiný problém – vyskytování jak jazykových, tak i psychologických, případně kulturních bariér při interkulturní komunikaci, které jsem pokusila podrobně prozkoumat ve své práci. Ruský mluvící migranti mají v té situaci zvláštní postavení, které jsem zkusila proanalyzovat na základě výzkumů ve dvou pobočkách Městské knihovny v Praze a na základě výzkumu mezi migranty.

Výsledky ukázaly, že některé bariéry, přičemž spíše psychologického charakteru, mohou mít některý vliv na vnímání knihovnickem určité skupiny uživatelů, avšak to neovlivňuje průběh práce. Pro uživatele mohou být důležitými takové faktory, jako absence literatury v jeho jazyce (obecně problém zajištění fondů) nebo jazyk. Pro studenty-migranty to nepředstavuje žádný problém, ale taková knihovna, jako MKP, je málokdy zajímavá, neboť mají zájem více o studium, než o něco jiného.

Aby návštěva knihovny nebyla stresující činností pro migranty starších ročníků (kteří na odlišení od studentů-migrantů, nemohou tak rychle integrovat do nové společnosti), knihovna může uskutečnit několik malých změn: vytisknout letáky v příslušných jazycích, nepatrně rozšiřovat nabídku multikulturních akcí a služeb, zajistit lepší propagace a pomalu obnovovat knižní fond. První podobné kroky ukážou migrantům, že knihovna opravdu má o ně zájem. A oni začnou častěji navštěvovat svou pobočku.

Jinak i pro své pracovníky knihovna může připravit aktivity, které zlepší jejich postoj k migrantům – v celém městě nebo v konkrétní lokalitě. To by mohly být jak školení, semináře k interkulturní problematice, tak i takové akce, jak „Živá knihovna“.

Seznam použité literatury

Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR: příručka pro zaměstnance veřejné správy. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2006. ISBN 978-80-239-9597-8.

BEZOUŠKOVÁ, Markéta, 2008. Ukrajinské spolky na území ČR (Ukrainian Associations in the Czech Republic). In: *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Vyd. 1. Praha: Ermat, s. 141-171. ISBN 978-80-87178-01-0. Dostupný také elektronicky jako preprint v prostorách Národní knihovny ČR: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:44b84620-b600-11e4-a7a2-005056827e51>.

BUCHTIK, Martin, 2012. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel*. Výzkumná zpráva CVVM z 11. 04. 2012 [online]. Praha: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. [cit. 2016-03-04].

Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6802/f3/ov120411b.pdf.

BURKE, Susan K, 2008. Use of Public Libraries by Immigrants [online]. In: *Reference and user services quarterly*. 2008, 48(2), 164-174 [cit. 2016-04-14]. ISSN 1094-9054. Dostupné z: <http://blog.rusq.org/2009/03/29/use-of-public-libraries-by-immigrants/>.

Česko. Ministerstvo vnitra, 2016. *Cizinci 3. zemí se zaevidovaným povoleným pobytem na území České republiky a cizinci zemí EU + Islandu, Norska, Švýcarska a Lichtenštejnska se zaevidovaným pobytem na území České republiky k 31. 3. 2016* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>.

Česko. Ministerstvo vnitra, 2015a. *Terminologický slovník. A-M* [online]. © 2015 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z:

<http://www.mvcr.cz/migrace/docDetail.aspx?docid=2602&docType=ART&chnum=1>.

Česko. Ministerstvo vnitra, 2015b. *Terminologický slovník. N-S* [online]. © 2015 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z:

<http://www.mvcr.cz/migrace/docDetail.aspx?docid=2602&docType=ART&chnum=2>.

Český statistický úřad, 2015. *Cizinci v České republice = Foreigners in the Czech Republic. 2015* [online]. 2015 [cit. 2016-04-20]. Kód publikace: 290027-15. ISBN 978-80-250-2670-0 Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20556729/CIZINCI_2015.pdf/c1801bea-485e-4300-abad-8fcf09b93b27?version=1.0.

DRBOHLAV, Dušan et al, 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie; sv. 66. ISBN 978-80-7419-039-1.

DRBOHLAV, Dušan, ed., 2015. *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: migrace - remitence - (rozvoj)*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2995-7.

GRYGAR, Jakub, 2006. Sociální vyloučení, předsudky a diskriminace. In: *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR: příručka pro zaměstnance veřejné správy*. Praha: Multikulturní centrum Praha, s. 19-25. ISBN 978-80-239-9597-8.

HASAN, Natalia, 2010. *Mezijazyková homonyma v česko-ruském porovnávacím plánu*. Praha, 2013. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra rusistiky a lingvodidaktiky. Dostupné také z archivu závěrečných prací: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/121684>.

- HÖRNEROVÁ, Ria, 2010. *Multikulturní komunikace v českých knihovnách*. Praha, 2010. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Dostupné také z archivu závěrečných prací: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/88578>.
- HUMEČKOVÁ, Jana, 2006. Aplikace mezinárodního právního rámce v České republice a zákaz diskriminace: diskriminace osob se zdravotním postižením. In: *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR: příručka pro zaměstnance veřejné správy*. Praha: Multikulturní centrum Praha, s. 19-25. ISBN 978-80-239-9597-8.
- IVAŠINA, Natal'ja, Alena RUDENKA a Ladislav JANOVEC, 2006. *Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-275-X.
- KAŠKAROV, Andrej Petrovič, 2014. *Adaptacija migrantov: rol' biblioteki: metodičeskie rekomendacii ot specialistov-praktikov*. Moskva: Izdatel'stvo "Liber-dom". Bibliotekar' i vremja. XXI vek; no. 156. ISBN 978-5-9905989-2-8. Digitalizovaná verze dostupná komerčně také ze systému Google Books: <https://books.google.cz/>.
- LEONTIJEVA, Yana a Martin VÁVRA, 2009. *Postoje k imigrantům*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009. ISBN 978-80-7330-173-6. Dostupné také z: <http://www.soc.cas.cz/publikace/postoje-k-imigrantum>
- MORAVCOVÁ, Mirjam, 2008. Kulturní rozměr existence etnických menšin v České republice (Cultural Dimension of Existence of Ethnic Minorities in the Czech Republic). In: *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Vyd. 1. Praha: Ermat, s. 11-40. ISBN 978-80-87178-01-0. Dostupný také elektronicky jako preprint v prostorách Národní knihovny ČR: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:44b84620-b600-11e4-a7a2-005056827e51>.
- NAVRÁTILOVÁ, Denisa, 2011. *Ukrajinsko-česká mezijazyková homonymie a paronymie (na materiálu substantiv)*. Brno, 2011. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky. Dostupné také z archivu závěrečných prací: http://is.muni.cz/th/201867/ff_b_b1/.
- PAVLÍKOVÁ, Veronika, 2014. *Procesy integrace národnostních menšin*. Plzeň, 2014. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. Katedra veřejné správy. Dostupné také z archivu závěrečných prací: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/12301/Pavlikova%20Veronika%20-%20bakalarska%20prace%20Procesy%20integrace%20narodnostnich%20mensin%20%282014%29.pdf?sequence=1>.
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ, 1996. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 2 sv. ISBN 80-7184-311-3 (soubor)
- Pravidla českého pravopisu*. Vyd. 2. (s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR). Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1327-X.
- PRŮCHA, Jan, 2010a. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-247-3069-1.
- PRŮCHA, Jan, 2010b. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál. Psychologie. ISBN 978-80-7367-709-1.

RICHTEROVÁ, Daniela, 2005. Přístup českých veřejných knihoven k multikulturní problematice. In: *Ikaros* [online]. 2005, 9(4) [cit. 2016-01-25]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/11792>.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, 2005. Odlišnost v komunikaci – jak komunikovat s menšinami. In: *Knihovny pro všechny: role veřejných knihoven v multikulturní společnosti*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2005, s. 35-45. ISBN 80-239-5021-5.

ŠMÍDOVÁ, Michaela, 2008a. *Běloruští azylanté v České republice a vybrané otázky sociokulturní adaptace*. Praha, 2008. Disertační práce (Ph.D.). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra obecné antropologie. Dostupné také z archivu závěrečných prací: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/61545>.

ŠMÍDOVÁ, Michaela, 2008b. Běloruští studenti na českých vysokých školách a jejich vztah k běloruským krajským spolkům (Belorussian Students at Czech Universities and their Relation to Belarussian Associations of Compatriots). In: *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Vyd. 1. Praha: Ermat, s. 173-187. ISBN 978-80-87178-01-0. Dostupný také elektronicky jako preprint v prostorách Národní knihovny ČR: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:44b84620-b600-11e4-a7a2-005056827e51>.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina, 2006. Co je to diskriminace? Výklad základních pojmů. In: *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR: příručka pro zaměstnance veřejné správy*. Praha: Multikulturní centrum Praha, s. 7-13. ISBN 978-80-239-9597-8.

TABERY, Paulina, 2011. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel*. Výzkumná zpráva CVVM z 13. 05. 2011 [online]. Praha: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3868/f3/101146s_ov110513a.pdf.

TUČEK, Milan, 2014. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – březen 1014*. Výzkumná zpráva CVVM z 08. 04. 2014 [online]. Praha: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7209/f3/ov140408.pdf

TUČEK, Milan, 2016. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – březen 2016*. Výzkumná zpráva CVVM z 11. 04. 2016 [online]. Praha: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7540/f3/ov160411.pdf.

VAVREČKOVÁ, Jana a Karolína DOBIÁŠOVÁ, 2015. *Začlenění ruské komunity do většinové společnosti*. Praha: VÚPSV, v.v.i. Praha + FSV UK. 2015 [cit. 2016-04-10]. Kód publikace: EIF 2013-01. ISBN 978-80-7416-230-5. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_406.pdf.

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Homonymy v ruštině a češtině (HASAN, 2013).....	19
Tabulka 2 - Homonymy v ukrajinštině a češtině (NAVRÁTILOVÁ, 2011)	20
Tabulka 3 - Homonymy v běloruštině a češtině (IVAŠINA, RUDENKA, JANOVEC, 2006).....	20
Tabulka 4 – Údaje o respondentech (výzkum mezi knihovníky)	42
Tabulka 5 - Údaje o respondentech (výzkum mezi migranty).....	46

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Schéma vztahů majority a minority. Zdroj: LEONTIYEVA, VÁVRA, 2009, s. 76	15
--	----

Seznam grafů

Graf 1 - Postoj Čechů k cizincům (2012-2016). Zdroj: TUČEK, 2016	26
Graf 2 - Jsou Češi tolerantní k cizincům? (2011, 2012, 2014). Zdroj: TABERY, 2011; BUCHTÍK, 2012; TUČEK, 2014	27